

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Adaptace dítěte v pěstounské rodině a reflexe z pohledu sociální práce

Diplomová práce

Sociální práce

Sociální práce - specializace Sociální práce s rodinou

Autor: Bc. Tereza Hanušová
Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

Olomouc 2025

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.

V Olomouci dne 27.6.2025

Bc. Tereza Hanušová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí práce paní Mgr. Haně Šlechtové, Ph.D. za její odborné vedení, vstřícnost a rady, které mi poskytovala po celou dobu psaní práce. Současně poděkování patří také všem respondentům, kteří se podíleli na tvorbě výzkumu.

Obsah

Úvod.....	9
1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	11
2 DRUHY PĚSTOUNSKÉ PÉČE A JEJÍ PRÁVNÍ RÁMEC	13
2.1 Dlouhodobá pěstounská péče	13
2.2 Přechodná pěstounská péče	14
2.3 Předpěstounská péče.....	14
2.4 Vhodný poskytovatel pěstounské péče.....	15
2.5 Právní rámec pěstounské péče.....	16
2.6 Dávky pěstounské péče	16
3 PROCES ADAPTACE DĚTÍ PŘIJATÝCH DO PĚSTOUNSKÝCH RODIN	18
3.1 Fáze adaptace.....	18
3.2 Faktory a okolnosti adaptace	19
3.3 Úspěšná adaptace dítěte.....	21
3.4 Adaptace pěstounů, její rodiny a blízkého okolí	23
4 VÝVOJ DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI	25
4.1 Citové pouto (attachment)	25
4.2 Psychická deprivace dětí v pěstounské péči	27
4.3 Specifika a odlišnosti vývoje dítěte v pěstounské péči	29
5 SOCIÁLNÍ PRÁCE, SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK A SOCIÁLNÍ POLITIKA V PRŮBĚHU PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	31
5.1 Sociální pracovník/ce náhradní rodinné péče	31
5.2 Náležitosti před zahájením pěstounské péče	33
5.3 Role sociální práce a sociální politiky při pěstounské péči	34
6 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	37
6.1 Cíl a hlavní výzkumné otázky	37
6.2 Výzkumná metoda.....	38
6.3 Výběr a popis zkoumaného vzorku	39
6.4 Popis sběru dat.....	40
6.5 Analýza získaných dat.....	41
7 INTERPRETACE ZKOUMANÝCH OBLASTÍ A JEJICH VÝSLEDKŮ	43
7.1 Interpretace hlavních výzkumných otázek – pěstounky.....	43
7.2 Interpretace hlavních výzkumných otázek – mladí dospělí	46
7.3 Interpretace hlavních výzkumných otázek – odborní pracovníci.....	50
8 SHRNUÍ INTERPRETACE	55
Závěr.....	58
Seznam použitých zdrojů	61
Přílohy	67

Úvod

Sociální práce hraje klíčovou roli v podpoře a začleňování jedinců a rodin, kteří se nacházejí v různorodých životních situacích. Jednou z těchto důležitých sfér působnosti sociální práce je oblast pěstounské péče, kde se pozornost soustřeďuje na zajištění adekvátního prostředí a podpory pro děti, které se ocitly mimo původní rodinný rámec. Adaptace dítěte v pěstounské rodině představuje komplexní proces, jenž je provázen mnoha výzvami a možnostmi. Také je klíčovým a citlivým procesem, který ovlivňuje nejen samotné dítě, ale i celou pěstounskou rodinu a širší sociální kontext. Téma této diplomové práce nahlíží do hloubky na problematiku adaptace, s důrazem na reflexi z pohledu sociální práce. V kontextu stále se rozvíjejících forem rodinné péče, nabývá otázka adaptace dítěte v pěstounské rodině na významu a vyžaduje komplexní zkoumání.

Pěstounská péče může být pro dítě zásadním faktorem pro vytvoření bezpečného a podporujícího prostředí, avšak zároveň přináší výzvy spojené s adaptací na nové sociální prostředí, různé vztahové dynamiky a často komplexní historii, kterou dítě může mít za sebou.

Zejména děti, které zažily traumatické události, odloučení od primární pečující osoby nebo institucionální péči, mohou vykazovat známky citové deprivace, poruchy vazby nebo zvýšené citlivosti na stres. Právě v těchto případech je role pěstounů a sociálních pracovníků klíčová – obě strany potřebují nejen teoretické zázemí, ale i praktickou podporu a porozumění specifikům dětského vývoje v náhradní rodinné péči.

Tato diplomová práce se skládá z několika kapitol. V první kapitole budou podrobně představeny reálie základů spojené s pěstounskou péčí, s důrazem na adaptaci dítěte a roli sociálního pracovníka v tomto procesu. Další kapitoly práce se zaměří na případovou studii, která poskytne konkrétní vhled do situace dítěte v pěstounské rodině a postavení sociálního pracovníka v této dynamice. V závěrečné části práce budou interpretovány závěry a doporučení, které mohou přispět k dalšímu rozvoji a zdokonalení praxe sociální práce v oblasti pěstounské péče.

Cílem této diplomové práce bude zanalyzovat proces adaptace dítěte v pěstounské rodině a reflektovat jej z pohledu sociální práce. Za tímto účelem bude proveden kvalitativní výzkum využívající rozhovorů (s dítětem, pěstouny, případně dalšími členy rodiny, eventuálně s klíčovými pracovníky i dalšími pracovníky v oblasti náhradní rodinné péče). Přiblížíme se prostřednictvím sociálního pracovníka i poskytovatele pěstounské péče nebo dítěte, které pěstounskou péčí prošlo nahlédnout k dynamice tohoto procesu a budeme zjišťovat, jakým způsobem sociální práce může efektivně podporovat a usnadňovat adaptaci dítěte v rámci

pěstounské rodiny. Zaměřujeme se nejen na samotný proces adaptace, ale i na roli sociálních pracovníků v podpoře této adaptace a jejich reflexi v průběhu celého procesu. S ohledem na multidimenzionální povahu tématu budeme zkoumat jak faktory přispívající k úspěšné adaptaci, tak i překážky a výzvy, kterým mohou děti a pěstounské rodiny čelit. Tato práce se rovněž zaměřuje na reflexi postavení sociálního pracovníka v tomto specifickém kontextu a na jeho schopnost ovlivnit pozitivní vývoj a pohodu dítěte v novém rodinném prostředí.

V rámci práce budu vycházet z teoretických přístupů k problematice pěstounské péče, sociální adaptace a role sociálních pracovníků v podpoře rodinných systémů. V kapitole s názvem Metodologie výzkumu bude zahrnuta analýza konkrétních případů, interakce s pěstounskými rodinami a rozhovory se sociálními pracovníky, aby bylo možné lépe porozumět praktickým aspektům této problematiky.

1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Náhradní rodinná péče představuje klíčový prvek v péči o děti, které nemohou vyrůstat ve svých biologických rodinách z různých důvodů. V České republice se tento systém vyvíjel a měnil v souladu s právními, sociálními a společenskými změnami. Hlavním cílem náhradní rodinné péče je umožnit dětem bezpečný vývoj v prostředí, které co nejvíce napodobuje běžné rodinné zázemí.

V současné době zde máme různé formy náhradní rodinné péče. Portál Ministerstva práce a sociálních věcí (2019) uvádí výčet těchto forem:

Svěřenectví znamená, že osoba příbuzná či blízká dítěti pečuje o dítě na základě rozhodnutí soudu. Při tomto typu péče si rodiče udržují rodičovskou odpovědnost a vyživovací povinnost. Soud stanoví povinnost rodičů hradit výživné pro dítě, které je pak předáno pečující osobě. Dítě má nárok na příspěvek na pokrytí svých potřeb, přičemž soud stanoví výši výživného. Osoba pečující má povinnost spolupracovat s Odborem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a může zastupovat dítě pouze v oblastech stanovených soudním rozhodnutím.

Poručenství s osobní péčí představuje situaci, kdy žádný z rodičů není schopen nebo nevykonává rodičovskou odpovědnost vůči dítěti. V takovém případě soud určí poručníka, který získává obdobná práva a povinnosti jako rodič. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte a má možnost osobně se starat o dítě. V této situaci je poručník považován za dlouhodobého pěstouna, což zahrnuje nárok na dávky pěstounské péče a s tím spojená práva a povinnosti. Přesto zůstává rodičům dítěte povinnost poskytovat vyživování, přičemž soud určí výživné, které rodič hradí Úřadu práce, a dítě má nárok na příspěvek na pokrytí svých potřeb.

Osvojení je proces, při kterém se cizí dítě přijímá za vlastní. Tímto aktem zanikají právní vazby dítěte s původní biologickou rodinou a vznikají nové právní vazby s rodinou osvojitele. Záznam v rodném listu nahrazuje jméno biologických rodičů jmény osvojitelů. Osvojení vyžaduje obvykle souhlas od rodičů a v některých případech také souhlas samotného osvojovaného dítěte. Osvojitelé v tomto procesu nemají nárok na speciální dávky nebo doprovod. Matějček (1999) také uvádí, že osvojení je právní institut, kterým dochází k plnému přijetí dítěte do rodiny osvojitelů. Mezi nimi vzniká právní vztah rodič–dítě a zanikají veškerá práva a povinnosti mezi dítětem a jeho původní biologickou rodinou. Osvojení je nevratné

a poskytuje dítěti novou identitu a příjmení. Osvojení se nejčastěji uplatňuje u dětí v raném věku, u nichž není očekáván návrat k původním rodičům.

K výše zmiňovaným formám náhradní rodinné péče se také přidává *péče pěstounská a péče pěstounská na přechodnou dobu*. Těmito dvěma formami se budeme zabývat v dalších kapitolách. Lze konstatovat, že náhradní rodinná péče v České republice hraje klíčovou úlohu v poskytování bezpečného a podpůrného prostředí pro děti, které nemohou vyrůstat ve svých biologických rodinách.

2 DRUHY PĚSTOUNSKÉ PÉČE A JEJÍ PRÁVNÍ RÁMEC

Tato kapitola, jak už název napovídá, se bude věnovat druhům pěstounské péče a také si ji specifikuje dle právního rámce. V České republice máme současně tři druhy pěstounské péče, a to *dlouhodobá pěstounská péče*, *pěstounská péče na přechodnou dobu* a ve výjimečných případech i takzvaná *předpěstounská péče*.

2.1 Dlouhodobá pěstounská péče

Pěstounská péče je velmi důležitým prvkem sociálního systému, který se věnuje dětem, jež nemohou vyrůstat v biologické rodině z různých důvodů. V České republice hraje tato forma péče nezastupitelnou roli v poskytování lásky, bezpečí a stabilního prostředí pro děti, které potřebují náhradní rodinný domov.

Pěstounská péče představuje formu náhradní rodinné péče, která se snaží co nejvíce přiblížit struktuře přirozené rodiny. Existují dvě hlavní podoby této formy péče. Jednou z nich je skupinová pěstounská péče, kde je pečující osoby obvykle postupně přijímají děti, sourozenecké páry nebo skupinky a poskytují jim péči, jako by šlo o vlastní potomky. Skupiny rodin mohou žít buď v běžných domácnostech nebo v specializovaných zařízeních určených pro pěstounskou péči. Tato zařízení jsou spravována kraji, kteří fungují jako zřizovatelé. Druhou podobou je individuální pěstounská péče, kde rodiny přijímají do péče jedno nebo dvě děti a zároveň mají vlastními potomky (Malá, 2009).

Bc. Zuzana Malá ve své diplomové práci z roku 2009 také uvádí, že pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu, podobně jako adopce, avšak toto rozhodnutí nemusí být trvalé. Může být zrušeno na požádání pěstouna a v případě vážných důvodů také soudním rozhodnutím. Dítě, které je svěřeno do pěstounské péče "náhradním" rodičům, není povinno přijímat jejich jméno a v rámci této péče nevznikají žádné právní vazby uvnitř užší nebo širší rodiny. Na portálu Ministerstva práce a sociálních věcí – Formy náhradní rodinné péče (2019) je také uvedeno, že „Pěstounská péče má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. I při svěřením dítěte do pěstounské péče mají rodiče vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi (ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak).“ Pěstounská péče tedy v České republice představuje důležitý nástroj v sociálním zajištění dětí, které potřebují náhradní rodinné prostředí (MPSV, 2019).

2.2 Přechodná pěstounská péče

Pěstounská péče na přechodnou dobu je specifickou formou, jejímž cílem je poskytnout dítěti krátkodobé bezpečné zázemí v krizových situacích – např. při odebrání dítěte z rodiny, než se rozhodne o jeho budoucnosti (návrat, osvojení, dlouhodobá péče). Tato péče je časově omezena zákonem na dobu maximálně jednoho roku (Macková, 2014).

Jde o temporální řešení pro děti v kritickém období jejich života. V pěstounské péči na dočasnou dobu může být dítě umístěno maximálně na jeden rok. Webové stránky s názvem Středisko náhradní rodinné péče, ve své rubrice o pěstounské péči na přechodnou (2022) dobu uvádí cíle této formy pěstounské péče, a to zejména poskytnutí rodičům dítěte čas na stabilizaci svých životních podmínek, aby byli opět schopni pečovat o dítě, nebo aby byla nalezena jiná stabilní náhradní rodina. Rozvojem pěstounské péče na dočasnou dobu mají děti, které jsou mimo svou biologickou rodinu, možnost vyhnout se umístění v kolektivních institucích. Pěstouni na dočasnou dobu jsou finančně zabezpečeni pomocí pěstounských dávek a poskytují se jim odborná pomoc a podpora ze strany doprovázejících organizací nebo oddělení sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů.

2.3 Předpěstounská péče

Pokud se dítě nachází v ústavu, zařízení pro děti s naléhavými potřebami nebo je umístěno do pěstounské péče na dočasnou dobu, existuje možnost dočasného svěření do péče osoby, která projevuje zájem stát se pěstounem a splňuje příslušná kritéria. Stejně tak může být dítě svěřeno do péče budoucích pěstounů i v případě, kdy nebylo umístěno v ústavní výchově, pokud rodiče souhlasí s pěstounskou péčí. Nicméně, je důležité zahájit řízení o svěření dítěte do pěstounské péče nejpozději do tří měsíců od okamžiku, kdy rozhodnutí nabývá právní moci. Dle portálu Ministerstva práce a sociálních věcí (2019) soud může svěřit dítě zájemcům o předpěstounskou péči a délku této péče určí s ohledem na konkrétní okolnosti případu. Soud má dohled nad průběhem a úspěšností předpěstounské péče. Pokud jde o zprostředkovanou pěstounskou péči orgány sociálně-právní ochrany dětí, je vždy žádoucí, aby předpěstounská péče předcházela svěření dítěte do pěstounské péče na základě soudního rozsudku.

Pěstounskou péči však nemůže vykonávat každý, a proto si v další kapitole představíme podobu vhodného kandidáta na roli takzvaného pěstouna a co všechno je zapotřebí obstarat před zahájením samotné pěstounské péče.

2.4 Vhodný poskytovatel pěstounské péče

Být poskytovatelem pěstounské péče neboli pěstounem je „něco jako být rodičem, ale je to něco jiného než být rodičem. Pěstounství znamená starat se o děti jiných lidí se stejným nasazením, jako by to byly vaše vlastní děti, a rozloučit se s nimi ve chvíli, kdy je to v jejich nejlepším zájmu.“ (Amalthea, o.s., 2011, s. 9)

Pěstouni hrají klíčovou roli v životech pěstounských dětí. Poskytují jim nejen fyzickou péči, ale také emocionální podporu, což je zásadní pro správný psychosociální vývoj. Vztahy v pěstounské rodině jsou založeny na důvěře a respektu. Co znamená být vhodným poskytovatelem pěstounské péče? Člověk musí být milý, laskavý, hodný, mít vztah k dětem, být empatický a mít spoustu dalších vlastností, které v rámci výchovy dítěte v pěstounské péči bude moct zužitkovat. V publikaci Příprava k pěstounství (Amalthea, o.s., 2011) se uvádí, že pokud se chcete stát pěstouny, je třeba mít veškeré dovednosti, které jsou typické pro odpovědné rodičovství. Kromě toho je nezbytné umět zvládat reakce dětí na různé životní situace, jako jsou odloučení, ztráta, nepříjemné události, a občas i zneužívání a zanedbávání. Kvalitní pěstoun musí být schopen přijmout tragické zážitky, které někteří mladí lidé zažili, a efektivně zpracovat jejich emocionální projevy. Na rozdíl od běžných rodičů je také nezbytné mít schopnost spolupracovat s rodinami pěstounských dětí a s ostatními lidmi, kteří jsou zapojeni do péče o tyto děti (Amalthea, o.s., 2011).

Podle Centra pěstounských rodin o. s. (2025) musí být poskytovatel sociálně-právní ochrany dítěte vybaven systémem kvalitativních standardů — včetně transparentních pravidel přijímání pěstounů, personálního zabezpečení, adekvátní dokumentace, krizových postupů a podpory vazeb dítěte s biologickou rodinou. Klíčovým atributem je nejen splnění zákonných podmínek, ale také aktivní podpora přirozeného prostředí dítěte a jeho kontinuálních vztahů.

Portál MPSV (2024) uvádí, že poskytovatel pěstounské péče musí naplňovat soubor kvalitativních kritérií – jde o jasný plán výchovy, adaptaci dítěte, sledování jeho vývoje, komunikaci s rodinou, personální zajištění včetně vzdělávání pečujících a provozní pravidla pro bezpečnost a krizové situace. I když jsou tyto standardy primárně určeny denním zařízením, jejich principy lze přenést i do oblasti dlouhodobé rodinné péče – zvláště ve vztahu k zajištění podmínek naplňujících potřeby dítěte, podpory jeho identity a stabilního prostředí.

2.5 Právní rámec pěstounské péče

Právní rámec náhradní rodinné péče je v České republice vymezen zejména zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Právní úprava pěstounské péče je zakotvena v občanském zákoníku a zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, který stanovuje podmínky a pravidla, za kterých lze dítě umístit do pěstounské péče. Pěstounská péče je institutem přechodné nebo dlouhodobé péče, přičemž soud rozhoduje o jejím zřízení na základě nejlepších zájmů dítěte. Dítě může být do péče pěstounů umístěno dočasně nebo na dobu neurčitou, přičemž toto rozhodnutí závisí na možnostech biologických rodičů postarat se o dítě.

Pěstounská péče může být ukončena na základě rozhodnutí soudu, pokud se biologičtí rodiče stávají opět schopnými plnit svou rodičovskou odpovědnost. Pěstouni tak do určité míry přebírají péči o dítě s vědomím, že dítě může být vráceno do původní rodiny. V rámci tohoto právního uspořádání si biologičtí rodiče často zachovávají rodičovská práva, například právo se s dítětem setkávat, a finanční odpovědnost za dítě, tedy vyživovací povinnost, pokud jsou toho schopni. (zákon č. 89/2012 Sb., § 958 - § 970 občanského zákoníku).

2.6 Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou finanční prostředky poskytované pěstounům, kteří pečují o děti svěřené do jejich péče. Tyto dávky mají za cíl pokrýt náklady spojené s výchovou a péčí o děti, které nemohou být vychovávány ve své biologické rodině. Nárok na tyto dávky mají pěstouni a děti v jejich péči.

Dle Ministerstva práce a sociálních věcí (2025) mají dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky, které vyplácí Úřad práce ČR na základě žádosti oprávněné osoby. Příspěvky mají následující rozdělení:

- *Příspěvek na úhradu potřeb dítěte* – měsíční dávka nahrazující výživné, její výše závisí na věku a potřebách dítěte.

- *Odměna pěstouna* – nárok pro zprostředkované pěstouny a pěstouny na přechodnou dobu, určená dle minimální mzdy a počtu dětí. Podléhá daním a pojištění.

- *Příspěvek při pěstounské péči* – pro nezprostředkované pěstouny, výše se odvíjí od životního minima, bez daní a pojištění.

- *Příspěvek při převzetí dítěte* – jednorázový příspěvek na prvotní výdaje při převzetí dítěte, výše závislá na věku dítěte.

- *Příspěvek na motorový vozidlo* – jednorázová dávka do 70 % pořizovací ceny, max. 100 000 Kč, určená pro pěstouny pečující o min. 3 děti.

Dávky pro mladé dospělé

- *Opakující se zaopatřovací příspěvek*, který činí 17 250 Kč měsíčně pro mladé do 26 let, podmínka trvání náhradní péče.

- *Jednorázový zaopatřovací příspěvek*, který činí 28 750 Kč při odchodu z náhradní péče po zletilosti, pokud není nárok na opakující se příspěvek.

3 PROCES ADAPTACE DĚTÍ PŘIJATÝCH DO PĚSTOUNSKÝCH RODIN

Proces adaptace dětí přijatých do pěstounských rodin je komplexní a citlivý proces, který se liší v závislosti na věku dítěte, jeho předchozích zkušenostech a potřebách, stejně jako na schopnostech a připravenosti pěstounů. Přehled výzkumů vydaný v publikaci Children and Youth Services Review (2016) ukazuje, že proces přechodu do dospělosti je u dětí z pěstounské péče komplikován předchozími traumatickými zkušenostmi, častým střídáním umístění a absencí stabilní rodinné podpory. V porovnání s běžnou populací musejí tito mladí lidé čelit samostatnosti mnohem dříve a bez možnosti návratu do původní rodiny při životních nesnázích (Hambrick et al. 2016). Adaptace je tedy důležitá nejen pro dítě, ale i pro pěstouny, kteří musí být připraveni na nové výzvy spojené s výchovou a péčí o dítě, které není jejich biologické. Adaptace zahrnuje nejen fyzický přechod do nového domova, ale především emocionální a psychologický proces, při kterém si dítě vytváří nové vazby, přizpůsobuje se novému prostředí a vyrovnává se s minulými traumaty. Tento proces je zásadní pro dlouhodobý úspěch pěstounské péče.

3.1 Fáze adaptace

Adaptace dítěte do pěstounské rodiny je dynamický a dlouhodobý proces, který vyžaduje úsilí, trpělivost a podporu od všech zúčastněných. Úspěšná adaptace závisí na vytvoření bezpečného, stabilního a podpůrného prostředí, které umožní dítěti znovu se naučit důvěřovat dospělým a rozvíjet se v zdravé, milující rodině. Dle Zezulové (2012) má adaptace tři fáze a to:

1. fáze – Poznávání: V této fázi je dítě podle svého věku a vývoje více či méně nejisté. Mladší děti často ztrácejí pocit bezpečí v původním prostředí a ve známých rituálech, zatímco starší děti mají tendenci se přizpůsobit a snaží se zapadnout, i když ještě nevytvářejí hlubší vztahy s konkrétními osobami. V tomto období by dítě šlo s kýmkoliv, kdo uspokojí jeho základní potřeby. Je klíčové zajistit, aby dítě mělo dostatek času na adaptaci v novém prostředí, což znamená zachování určité stability a klidu, podobně jako při „šestineděli“, kdy se dítě postupně seznamuje s novým domovem bez nadměrného stresu a zmatku.

2. fáze – Uvolnění: Po určitém čase dítě začíná chápat, že jde o jeho nový domov, a začne testovat, jak stabilní toto prostředí je. Zkoumá své místo v rodině, vymezuje si svoje teritorium a zjišťuje, jak pevné jsou hranice, které mu v rodině vytyčujete. Někdy se může stát, že dítě

bude zkoušet, co všechno nová rodina unese, což může zahrnovat agresivní nebo vzdorovité chování. Tato fáze může být obzvlášť náročná, pokud dítě zažilo v minulosti špatné zacházení, protože se v takových situacích může chovat nezvykle, nezdvořile nebo agresivně. Takové chování může být reakcí na strach z opuštění, kdy dítě nerespektuje soukromí, ať už nové maminky nebo ostatních členů rodiny, což může být pro pěstouny vyčerpávající.

3. fáze – Přijetí: V této fázi jsou vztahy mezi dítětem a rodinou ustálené. Dítě, pokud je přijato takové, jaké je, začíná přijímat rodinu ve své celé podobě. Vznikají silné citové vazby mezi jednotlivými členy rodiny, které se vyznačují svou adresností a konkrétními vztahy k jednotlivým osobám. V této fázi dítě již plně přijal nový domov a rodinné prostředí a vztahy mezi ním a ostatními členy rodiny jsou stabilní a vzájemně uspokojivé.

3.2 Faktory a okolnosti adaptace

Adaptace dítěte do pěstounské rodiny je dynamický a dlouhodobý proces, který vyžaduje úsilí, trpělivost a podporu od všech zúčastněných. Úspěšná adaptace závisí na vytvoření bezpečného, stabilního a podpůrného prostředí, které umožní dítěti znovu se naučit důvěřovat dospělým a rozvíjet se v zdravé, milující rodině.

Jedním z výrazných rizik adaptace je selhání pěstounské péče, k němuž může dojít v důsledku nedostatečné podpory nebo nepřipravenosti pěstounů na specifické potřeby dětí. Barvíková (2015) upozorňuje, že přestože jsou zákonné změny zaměřeny na posílení rodinného prostředí, nedostatek praktických nástrojů a metodické podpory ze strany odborníků může vést k narušení kontinuity péče.

Přehled výzkumů multidisciplinárního časopisu zabývajícího se studiem programů sociálních služeb pro děti a mládež Children and Youth Services Review s článkem „Mental health interventions for children in foster care: A systematic review“ (2016) identifikoval jako klíčové faktory úspěšné adaptace přístup ke kvalitnímu vzdělání, stabilní přechodné bydlení, podporu rodiny nebo pracovníků péče, a především kontinuitu vztahů s důvěryhodnými dospělými osobami (Hambrick et al. 2016).

Dle Pazlarové (2016) existuje několik dalších faktorů, které ovlivňují kvalitu péče o dítě v pěstounské rodině a podporují jeho úspěšné začlenění do nového prostředí.

Tyto faktory dle Pazlarové (2016) jsou:

Vytváření vztahu, který je základním pilířem kvalitní pěstounské péče je vytvoření pevného vztahu mezi dítětem a pěstouny. Tento proces je zásadní pro adaptaci dítěte na nové rodinné prostředí. Navázání vztahu bývá zpravidla jednodušší u dětí, které nemají zkušenosti s hlubokým traumatem, nemají kognitivní postižení ani závažné zdravotní komplikace. Budování vztahu představuje dlouhodobý proces, který přesahuje úvodní adaptační období a je nedílnou součástí celé doby trvání pěstounské péče.

Společně strávený čas je důležitým faktorem v navazování blízkého vztahu je čas, který dítě s pěstouny aktivně tráví. Tento čas by měl být oboustranně příjemný, odpovídající věku dítěte a přizpůsobený aktuálním okolnostem. U menších dětí se v počáteční fázi nedoporučuje docházka do mateřské školy, aby se posílilo vytváření vzájemného pouta. U starších dětí by měl být způsob společného trávení času konzultován s ohledem na jejich přání. Důvěra, bezpečí a vztah se utvářejí prostřednictvím každodenních pozitivních interakcí.

Soužití v domácnosti, přičemž adaptace dítěte se odehrává nejen na emoční, ale i na praktické rovině každodenního života. Dítě musí pochopit a přijmout pravidla, která v nové domácnosti platí. Celá rodina by měla být připravena na možné nedorozumění, jež se mohou vyskytnout i přes dobrou vůli všech zúčastněných. Tato obtížná místa soužití často souvisejí s předchozími zkušenostmi dítěte, jeho mírou traumatizace či deprivace. Děti školního věku potřebují mít svůj osobní prostor, který jim zajistí určité soukromí a pocit autonomie.

Seznámení se s okolím, což je nedílnou součástí adaptace je rovněž postupné poznávání okolního prostředí, ve kterém nová rodina žije. Dítě by mělo být s ohledem na svůj věk seznámeno s důležitými místy v lokalitě, jako jsou škola, hřiště, náměstí nebo nádraží, ale také s místy, kterým by se mělo vyhýbat. Tato orientace pomáhá dítěti lépe se zorientovat a zvýšit jeho pocit jistoty.

Vstup do širších sociálních sítí, který následuje po období základní adaptace v pěstounské rodině přichází čas na pozvolné zapojování dítěte do širších sociálních vazeb – mezi sousedy, příbuzné a přátele rodiny. Zvláště u mladších dětí je doporučováno s tímto krokem počkat několik týdnů, dokud si dítě nevytvoří pocit bezpečí v novém rodinném prostředí. Teprve poté by mělo začít budovat širší vztahy mimo rodinu.

Adaptace ve škole, která představuje pro dítě v nové rodině další náročnou výzvu. Musí si nejen zvyknout na novou domácnost, ale současně se vyrovnávat s požadavky nového školního prostředí a začlenit se do kolektivu vrstevníků. Tento proces může být pro dítě v pěstounské péči zvláště komplikovaný, proto je důležité, aby probíhala úzká spolupráce mezi školou, pěstouny a odborníky (např. školními psychology či sociálními pracovníky). Tato spolupráce může významně přispět k úspěšné školní adaptaci dítěte.

3.3 Úspěšná adaptace dítěte

Adaptace dítěte v pěstounské rodině představuje komplexní proces, který ovlivňuje nejen samotné dítě, ale i pěstouny a jejich rodinné prostředí. Úspěšná adaptace je klíčová pro vytvoření stabilního a bezpečného prostředí, které podporuje zdravý vývoj dítěte.

Pěstouni hrají klíčovou roli v procesu adaptace. Jejich schopnost porozumět potřebám dítěte, trpělivost a empatie jsou nezbytné. Důležitá je také spolupráce s podpůrnými službami, které poskytují odborné poradenství a pomoc v náročných situacích (Pobudová, 2022).

Úspěšná adaptace může být provázena různými výzvami, jako emoční nestabilitou dítěte, kdy dítě může projevovat úzkost, strach nebo agresi. A dále odmítání autority, přičemž dítě může mít potíže s přijímáním pravidel a autority pěstounů (Křížková, 2022). Výzvou může být i nostalgie po biologické rodině – dítě může projevovat smutek nebo touhu po původní rodině.

Strategie pro překonání těchto výzev zahrnují vytváření bezpečného a předvídatelného prostředí; stability a rutiny pomáhající dítěti cítit se bezpečně. Důležitá je otevřená komunikace a podpora vyjadřování emocí a pocitů dítěte. A také spolupráce s odborníky, zapojení psychologů a terapeutů při řešení specifických problémů. Jerie (2023) zdůrazňuje, že zpracování osobní historie dítěte (včetně „knihy života“) pomáhá dítěti v přípravě i rodině lépe porozumět jeho potřebám a vytvářet bezpečnější vazbu.

Hambrick et al. (2016) shrnují, že intervence zaměřené na děti v pěstounské péči vykazují pozitivní efekt zejména v oblasti snížení problémového chování, úzkostí a posílení vztahu s pečovateli. Největší úspěšnost mají programy, které kombinují práci s dítětem i pečovateli a zahrnují prvky kognitivně-behaviorální terapie a psychoterapie zaměřené na vztahy.

Úspěšná adaptace dítěte v pěstounské rodině je výsledkem kombinace několika faktorů, včetně přípravy a podpory pěstounů, spolupráce s odborníky a vytvoření stabilního

a láskyplného prostředí. Porozumění potřebám dítěte a trpělivý přístup jsou klíčem k vytvoření pevného a důvěryhodného vztahu mezi dítětem a pěstouny.

Podle Řezáce (2016) je včasné rozpoznání potřeb dítěte je klíčovým faktorem úspěšné adaptace. K čemuž pomáhá tzv. doprovázející organizace, která má svou roli v porozumění potřebám dítěte skrze psychologické poznatky. Například pokud pracovník rozpozná příznaky poruchy citové vazby (např. nedostatek očního kontaktu, přehnaná přítulnost), může díky znalostem z odborných kurzů navrhnout diagnostiku, která vede k účinnější pomoci dítěti i pěstounovi. „*Pracovník během jedné z konzultací pozoroval absenci očního kontaktu dítěte, zvláštní návyky spojené s jídlem a sklony k nadměrné přítulnosti [...] u dítěte byla porucha citové vazby skutečně zjištěna a začalo docházet na terapie*“ (Řezáč, 2016, s.91).

Mezi faktory úspěšné adaptace patřily také dlouhodobé stabilní umístění v zařízení s důrazem na vzdělávání, dostupnost přechodného bydlení (transition housing), silná síť sociální podpory a motivace ke vzdělání (Hambrick et al., 2016). Dále podle výzkumu Schelbe (2019), který zahrnoval rozhovory s mladými lidmi opouštějícími pěstounskou péči, je zřejmé, že úspěšný přechod do dospělosti vyžaduje nejen stabilní ubytování a finanční pomoc, ale zejména trvalé vztahy s dospělými, na které se mohou spolehnout. Výzkum představuje hloubkovou kvalitativní studii zaměřenou na životní zkušenosti mladých lidí, kteří opustili pěstounskou péči. Autorka provedla 90 rozhovorů a strávila více než 1 000 hodin pozorováním, aby zachytila, jak mladí dospělí vnímají přechod do samostatnosti. Důraz v tomto výzkumu je kladen na potřebu stabilního přechodného bydlení, dostupnosti sociálních služeb, a hlavně na roli podpůrných vztahů s důvěryhodnými dospělými. Významné je i pojmenování rizik, jako je bezdomovectví, izolace či nestabilita zaměstnání, která tento přechod bohužel často doprovázejí.

Podle výzkumu Greesonové (2013) je jedním z klíčových prvků úspěšné adaptace také přítomnost „přirozeného mentora“ (natural mentor) – dospělé osoby, která není přímým pečovatelem, ale hraje stabilní roli v životě dítěte. Taková figura (např. vedoucí, učitel, blízký známý) může poskytnout alternativní vzor vztahu, který není zatížen předchozími zkušenostmi. Dítě si díky tomu může bezpečněji zkoušet nové vztahové vzorce a posiluje se jeho resilience (odolnost) vůči stresu a změnám.

3.4 Adaptace pěstounů, její rodiny a blízkého okolí

Přijetí dítěte do pěstounské péče znamená zásadní změnu v rodinné dynamice, která vyžaduje přizpůsobení všech zúčastněných stran.

Pěstouni čelí mnoha výzvám při přijetí dítěte do své péče. Musí se vyrovnat s novými rolmi, očekáváními a zodpovědnostmi. Podle Křížkové (2020) je klíčové, aby pěstouni byli připraveni na možné obtíže spojené s adaptací dítěte, včetně jeho traumatických zkušeností a specifických potřeb. Důležitá je také schopnost pěstounů navázat s dítětem důvěrný vztah a poskytnout mu stabilní a bezpečné prostředí.

Dle autorů článku „*Mental health interventions for children in foster care: A systematic review*“, kteří poukazují na fakt, že pěstouni bývají často přetíženi péčí o více dětí s vysokými nároky a může jim chybět kapacita na docházku s dětmi na terapie. Zejména příbuzní pěstouni se navíc obávají stigmatizace spojené s vyhledáváním odborné pomoci, což snižuje efektivitu podpůrných služeb (Hambrick et al., 2016).

Přijetí dítěte do pěstounské péče ovlivňuje nejen pěstouny, ale i ostatní členy jejich rodiny. Rodina musí přizpůsobit svůj životní styl, denní režim a často i své emocionální nastavení. Podle Štarhové (2021) je důležité, aby rodina byla na tuto změnu připravena a aby všichni její členové byli do procesu adaptace aktivně zapojeni. Otevřená komunikace a vzájemná podpora mezi členy rodiny jsou klíčové pro úspěšné začlenění dítěte do rodinného prostředí.

Blízké okolí pěstounské rodiny, včetně přátel, sousedů a širší rodiny, hraje významnou roli v procesu adaptace. Štarhová (2021) uvádí, že okolí může reagovat různě – od podpory a pochopení až po nepochopení a negativní postoje. Je důležité, aby pěstouni a jejich rodiny byli připraveni na různé reakce a aby měli k dispozici strategie pro zvládání případných negativních situací. Osvěta a informování okolí o pěstounské péči mohou přispět k lepšímu přijetí a podpoře ze strany komunity.

Proces adaptace pěstounů, jejich rodin a okolí může být usnadněn prostřednictvím podpory a doprovázení ze strany odborníků a institucí. Podle Křížkové (2020) je důležité, aby pěstouni měli přístup k odbornému poradenství, vzdělávání a podpoře, která jim pomůže zvládat náročné situace a posilovat jejich kompetence. Doprovázející organizace mohou také poskytovat podporu rodinám pěstounů a pomáhat při řešení konfliktů a obtíží v širším sociálním okolí. Greeson (2013) prokázal, že metoda pomáhající celému procesu adaptace, tzv. natural mentoring, tedy přirozené a trvalé vztahy s dospělými mimo institucionální rámec, zásadně posilují psychickou stabilitu dítěte a zvyšují jeho schopnost úspěšně zvládat přechod

do dospělosti. Greeson (2013) přináší hlubší porozumění významu tzv. „natural mentoring“ – tedy přirozeně vzniklých vztahů s dospělými, kteří nejsou formálními opatrovníky, ale mají stabilní roli v životě mladého člověka. Koncept je zde stavěn na teorii životního cyklu a teorii sociální opory, přičemž upozorňuje, že právě tyto vztahy zásadně posilují psychickou odolnost, snižují riziko selhání a podporují úspěšný přechod do dospělosti (Greeson, 2013).

Adaptace pěstounů, jejich rodin a blízkého okolí je nedílnou součástí procesu pěstounské péče. Úspěšné začlenění dítěte do nové rodiny závisí na připravenosti a schopnosti všech zúčastněných stran přizpůsobit se novým podmínkám a výzvám. Podpora, otevřená komunikace a spolupráce s odborníky jsou klíčové pro zvládnutí tohoto náročného, ale zároveň obohacujícího procesu.

4 VÝVOJ DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

Vývoj dítěte v pěstounské péči je komplexní proces ovlivněný mnoha faktory. Kvalitní a stabilní pěstounská péče může významně přispět k pozitivnímu psychickému a sociálnímu vývoji dítěte. Důležitou roli hraje také podpora identity dítěte a porozumění jeho minulosti, což napomáhá jeho integraci a celkovému blahobytu. Vývoj dítěte v pěstounské péči je také ovlivněn řadou faktorů, včetně předchozích zkušeností dítěte, kvality péče poskytované pěstouny a dostupnosti podpůrných služeb (Šance dětem, 2014).

Koluchová a Sobotková (2004) zdůrazňují, že vztahy dětí v pěstounské péči – zejména vazba na pěstouny oproti biologickým rodičům – jsou zásadní pro kompenzaci psychické deprivace a formování pozitivní identity. Bez podpůrného prostředí, kde se dítě cítí přijato a bezpečně, se jeho sebepojetí nemůže zdravě rozvíjet. Autoři varují také před přílišným zdůrazňováním návratnosti ke genetickým rodinám – ta může naopak narušit pocit domova a narativní celistvost dítěte.

Koluchová v článku Problémy s utvářením identity v náhradních rodinách z roku 2003 zdůrazňuje, že děti pěstounské péče často čelí „identitním problémům“, protože musí skloubit vlastní sebepojetí s novým rodinným prostředím. Zmiňuje zejména pocity nejistoty, které pramení ze vztahu k biologické rodině versus novým pečovatelům. Pokud není dítěti poskytnut dostatek jasných informací o své minulosti a není podporováno v utváření vlastní životní narativ, může se u něj objevit pocit vyloučení, vnitřní rozpolcenost a potíže s navazováním důvěryhodných vztahů.

Výzkumy ukazují, že pěstounská péče má pozitivní vliv na vývoj dítěte, zejména pokud je poskytována v stabilním a podnětném prostředí. Podle analýzy Šance Dětem (2014) se děti v pěstounské péči lépe adaptují a dosahují lepších výsledků v oblasti vzdělávání a sociálních dovedností ve srovnání s dětmi v ústavní péči.

4.1 Citové pouto (attachment)

Citové pouto (anglicky *attachment*) představuje hluboké a trvalé emocionální propojení mezi dítětem a pečující osobou, obvykle matkou nebo jiným primárním pečovatelem. Jeho kvalita zásadně ovlivňuje další vývoj dítěte, především v oblasti emocí, sociálních vztahů a sebepojetí. Teorie citového pouta má významné postavení v psychologii vývoje dítěte

a je klíčová i v kontextu náhradní rodinné péče, zejména pěstounství, kdy je obnova nebo budování bezpečného attachmentu klíčovou součástí procesu adaptace dítěte na nové prostředí a jeho celkového vývoje. Citové pouto je základním stavebním kamenem vývoje dítěte. Dlouhodobá, citlivá a podporující pěstounská péče může představovat léčivý prvek pro dítě s narušenými ranými vztahy.

Zakladatelem teorie attachmentu je britský psycholog John Bowlby, který vycházel z poznatků etologie a psychoanalýzy. Podle něj je vytváření citového pouta evolučně zakotvený mechanismus, který zajišťuje přežití dítěte tím, že ho udržuje v blízkosti pečovatele (Bowlby, 2010). Pokud pečující osoba reaguje citlivě a konzistentně na potřeby dítěte, dochází k vytvoření bezpečného typu attachmentu, který je základem pro důvěru a zdravý psychický vývoj (Bowlby, 2010).

Pěstouni mají zásadní roli při podpoře bezpečného attachmentu. Musí být schopni nabízet dítěti stabilitu, předvídatelnost a emoční oporu. Jak uvádí Matějček (1999), náhradní rodičovství je schopné kompenzovat raná traumata a emocionální strádání, pokud je dostatečně citlivé a dlouhodobé. Součástí podpory attachmentu může být také využití specifických terapeutických přístupů, jako je *terapie zaměřená na attachment*, která pomáhá dítěti i pěstounovi lépe porozumět svým emocím a vzorcům chování (Matějček, Z., 1999).

Mary Ainsworthová (1978), spolupracovnice Bowlbyho, empiricky ověřila typy citového pouta prostřednictvím metody *Strange Situation* a identifikovala následující čtyři základní typy attachmentu:

Bezpečný attachment (secure attachment)

Dítě v přítomnosti matky zkoumá prostředí, ale v případě odloučení projevuje znepokojení. Po návratu matky se rychle uklidní a hledá její blízkost. Tento typ vazby vzniká, pokud matka (či jiný pečovatel) citlivě a předvídatelně reaguje na potřeby dítěte. Dítě si díky tomu vytváří důvěru ve stabilitu vztahu a ve svět jako bezpečné místo.

Vyhýbavý attachment (avoid attachment)

Dítě nevykazuje viditelné známky stresu při odchodu matky a při jejím návratu ji ignoruje nebo se k ní chová otažitě. Tento typ se často rozvíjí v prostředí, kde pečovatel nereaguje na emocionální potřeby dítěte nebo je systematicky odmítá. Dítě si tak osvojuje vzorec potlačování emocí a nezávislosti jako obranný mechanismus.

Ambivalentní attachment (anxious/ambivalent attachment)

Dítě reaguje na odloučení silnou úzkostí a po návratu matky je neschopné se uklidnit – hledá její blízkost, ale zároveň ji může odmítat. Tento styl se vyvíjí u dětí, jejichž pečovatelé jsou nekonzistentní – někdy reagují citlivě, jindy jsou odmítaví. Dítě se tak necítí jistě v tom, zda jeho potřeby budou naplněny, což vede k nejistotě a silné závislosti.

Dezorganizovaný attachment (disorganized attachment)

Tento typ byl doplněn později výzkumníky jako Mainová a Solomonová. Dítě v této vazbě projevuje chaotické nebo protichůdné reakce – například se přibližuje k pečovateli, ale zároveň se odvrací, zůstává strnulé nebo se chová dezorientovaně. Dezorganizovaný attachment je často spojován s traumatem, zanedbáváním nebo zneužíváním a svědčí o narušeném vztahu k pečující osobě, která může být pro dítě zároveň zdrojem útěchy i strachu. (Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S., 1978).

Vedle tradičních typů citové vazby identifikovaných Ainsworthovou se v odborné literatuře později objevila i kategorie tzv. dezorganizované vazby. Tato forma citového pouta je typická pro děti, které vyrůstaly v podmínkách chronického stresu, traumatu, zanedbávání nebo zneužívání. Dítě s tímto typem vazby často reaguje na pečující osobu protichůdně – může se k ní přibližovat, ale zároveň se stáhne nebo zůstane strnulé. Vztah s pečovatelem je pro dítě zároveň zdrojem útěchy i strachu. Dezorganizovaná vazba bývá považována za prediktor závažnějších problémů v emoční regulaci a sociálních vztazích v pozdějším věku (Solomon, 1990).

Kvalita citového pouta ovlivňuje schopnost dítěte regulovat emoce, vytvářet vztahy a zvládat stres. Bezpečně připoutané děti jsou zpravidla otevřenější, sebevědomější a lépe se socializují. Naopak děti s narušeným nebo dezorganizovaným attachmentem mohou vykazovat problémové chování, poruchy pozornosti, potíže v navazování důvěry a zvýšené riziko rozvoje psychických poruch (Langmeier & Krejčířová, 2006).

4.2 Psychická deprivace dětí v pěstounské péči

Psychická deprivace představuje závažný problém u dětí, které prošly institucionální nebo zanedbávající péčí, a často je významně přítomna i u dětí umístěných do pěstounské péče. Je definována jako dlouhodobý nedostatek podnětů, lásky, jistoty a bezpečí potřebných pro zdravý vývoj dítěte (Langmeier & Matějček, 2011). Deprivované děti často vykazují poruchy citové vazby, sníženou schopnost navazovat důvěrné vztahy, opožděný vývoj řeči

a kognitivních funkcí, či poruchy chování. Podle studie Koluchové (2022) je u dětí v náhradní rodinné péči významná míra traumatických zkušeností, často spojených s předchozím zanedbáváním, násilím či separací od biologické rodiny. Autorka uvádí, že i přes zajištění fyzické péče v pěstounských rodinách může psychická deprivace přetrvávat, pokud není dostatečně reflektována a odborně ošetřena. Zásadní roli zde sehrávají nejen pěstouni, ale i sociální pracovníci, kteří by měli pracovat s dítětem systematicky a podporovat vztahové uzdravování. Děti, které vyrůstaly v prostředí s nedostatkem péče a emoční opory, často zažívají obtíže při začleňování do nového rodinného prostředí. Jejich nedůvěra k dospělým, časté výkyvy nálad a naučené problematické vzorce chování mohou výrazně komplikovat proces adaptace a budování zdravých vztahů (Koluchová, 1992).

Výše zmíněné potvrzují ve své knize i Langmeier a Matějček (2011), kteří uvádí, že psychická deprivace se neprojevuje pouze v raném dětství. Děti, které byly dlouhodobě ochuzeny o základní psychické potřeby jako je láska, bezpečí či emoční stimulace, vykazují častěji opožděný vývoj a problémy ve vztazích. Mívají obtíže s navazováním důvěry i vnímáním vlastní hodnoty, často oscilují mezi pasivitou a agresivitou, případně se uchylují k provokativnímu chování. Tyto jevy mohou dlouhodobě ovlivnit jejich schopnost integrovat se do společnosti i fungovat v blízkých vztazích.

I přes zajištění adekvátní fyzické péče v pěstounské rodině může psychická deprivace u dítěte přetrvávat, pokud není včas rozpoznána a odborně ošetřena. Karr-Morse (2013) upozorňuje, že takové děti mohou vypadat navenek přizpůsobivě, ale vnitřně zůstávají emočně uzavřené nebo reagují nezvykle na běžné podněty. Přítomnost hlubších traumat, která nebyla zpracována, může vést k přetrvávající nedůvěře vůči dospělým, odmítání blízkosti nebo paradoxně přehnané přítulnosti. Role sociální práce spočívá mimo jiné v tom, že pomáhá tyto symptomy identifikovat a koordinovat odpovídající terapeutickou intervenci (Karr-Morse, 2013).

Karr-Morse (2013) dále také upozorňuje, že děti s těžkým vývojovým traumatem mohou i v novém prostředí vykazovat „povrchově přizpůsobivé chování“, přičemž vnitřně zůstávají odpojené. Trauma, které nebylo nikdy pojmenováno ani zpracováno, se může projevovat buď regresivním chováním, přehnanou poslušností, nebo naopak agresivitou. Z psychologického hlediska jde často o traumaticky vynucenou adaptaci, která je spíše obrannou strategií než skutečným přijetím nového prostředí. V těchto případech hraje zásadní roli spolupráce mezi pěstouny a odborníky – zejména psychologem nebo terapeutem (Karr-Morse, 2013).

Pěstounská péče představuje významnou příležitost k nápravě důsledků deprivace, pokud je poskytována citlivě, stabilně a s podporou odborníků. Efektivní kompenzace deprivace závisí na schopnosti pěstounů vytvořit bezpečné citové prostředí, pracovat s vlastními emocemi a být otevřený odbornému vedení. K tomu Koluchová (1992) dodává, že pouze vytvořením „náhradní vztahové vazby“ může dítě postupně znovu získat důvěru v okolní svět a začít si budovat stabilní obraz o sobě a druhých. Významnou roli zde hraje podpora systému — především sociálních pracovníků a psychologů, kteří musí být součástí adaptačního procesu dítěte i pěstounů

4.3 Specifika a odlišnosti vývoje dítěte v pěstounské péči

Děti vyrůstající v pěstounské péči procházejí vývojem, který se v mnoha ohledech odlišuje od vývoje dětí žijících ve stabilních biologických rodinách. Tyto odlišnosti jsou podmíněny především dřívějšími traumatickými zkušenostmi, poruchami citové vazby a často i vývojovými zpožděními, která vznikají v důsledku psychické deprivace, zanedbávání či zneužívání (Koluchová, 1992). Tyto děti také často vykazují nepravidelný průběh vývoje s častými regresivními projevy. Ty se mohou týkat řeči, sociálních dovedností nebo emoční regulace. K regresím dochází zejména u dětí, které prošly traumatizací, změnami prostředí nebo dlouhodobým zanedbáváním. U těchto dětí je důležité zohlednit, že jejich schopnost přizpůsobit se běžným požadavkům (např. školním, vztahovým nebo pravidlům domácnosti) může být výrazně zpožděná. Kvalitní pěstounská péče však může tyto deficity snižovat a podpořit opětovný rozvoj přirozených vývojových funkcí (Mužíková, 2023).

Dle organizace Rozum a Cit, z.s., na jejichž stejnojmenném webu (n.d.) jsou k dispozici mnohé informace o pěstounské péči jako takové jsou uvedena specifika dítěte v pěstounské péči, a to, že děti přijímané do pěstounské péče často zažívají hlubokou psychickou deprivaci a mají obtíže vybudovat si silné emoční vazby – projevuje se to např. vztahovou prázdnotou, rušivým chováním nebo strachem z odmítnutí. Když se v nové rodině setkají s bezpečným a stabilním vztahem, začíná se u nich formovat pozitivní narativní identita. Pokud však chybí přístup k informacím o jejich minulosti nebo nejsou podporováni ve vyprávění svého životního příběhu, může to vést k vnitřnímu rozpolcení a potížím s komunikací vlastních potřeb (Rozum a Cit, z.s., n.d.). Tyto informace potvrzují důležitost přijetí a specifického a individuálního přístupu ke každému jedinci.

Podle Mužikové (2023) jsou děti v pěstounské péči vystaveny kombinaci faktorů, které ovlivňují jejich kognitivní, emoční a sociální vývoj. Klíčovou roli zde hraje předchozí rodinné zázemí a míra traumatizace. Vývoj dítěte tak může být nepravidelný, se znaky vývojových regresí, opožděného navazování vztahů a snížené schopnosti adaptace na běžné sociální situace. „Vývoj dítěte v pěstounské péči je ovlivněn kumulací negativních faktorů z minulosti. Náhradní rodina může tyto deficity mírnit, ale jejich úplné odstranění závisí na kvalitě vztahového prostředí“ (Mužiková, 2023, s. 33).

Vývoj citové vazby

Langmeier & Matějček (2011) uvádí, že citová vazba, kterou si dítě utváří v prvních měsících a letech života, je základem jeho psychického vývoje. Aby se tato vazba mohla vyvinout bezpečně a zdravě, potřebuje dítě stálý, citlivý a emocionálně dostupný vztah s jednou nebo několika blízkými osobami. Pokud však dítě vyrůstá v podmínkách psychické deprivace – například v prostředí ústavní péče nebo v rodině, kde nedochází k dostatečnému emocionálnímu kontaktu – vývoj této vazby bývá vážně narušen.

Děti, které postrádají možnost navázat pevný a důvěrný vztah s dospělým pečovatelem, vykazují častěji známky nejistého či dezorganizovaného typu vazby. To se projevuje například výraznou emoční nestabilitou, potížemi s důvěrou, závislostí nebo naopak odmítavostí vůči blízkosti. Takto narušená vazba pak ovlivňuje nejen pozdější partnerské a sociální vztahy, ale i celkovou osobnost dítěte – včetně sebeúcty, způsobu řešení konfliktů a schopnosti regulovat emoce.

U dětí, které byly umístěny do náhradní (pěstounské) péče, závisí další vývoj citové vazby na kvalitě nové vztahové zkušenosti. Pokud se jim dostane dlouhodobé, citově teplé a předvídatelné péče, je možné, že si časem vytvoří tzv. „náhradní bezpečnou vazbu“. Tato korektivní zkušenost může částečně napravit předchozí deprivaci a výrazně zlepšit psychickou stabilitu a sociální fungování dítěte (Langmeier & Matějček, 2011).

V rámci odborné praxe se stále více prosazuje potřeba vytváření individuálních adaptačních plánů pro děti přecházející do pěstounské péče. Tyto plány by měly zohledňovat nejen anamnézu a vývojovou historii dítěte, ale především jeho emoční stav, vztahové zkušenosti a zvládací strategie. Cílem je předcházet šokům z náhlého přechodu, posílit pocit bezpečí a zároveň umožnit postupné budování důvěry mezi dítětem a novými pečovateli. Takové plánování přispívá ke snížení rizika selhání umístění a podporuje dlouhodobou stabilitu (Greeson, 2013).

5 SOCIÁLNÍ PRÁCE, SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK A SOCIÁLNÍ POLITIKA V PRŮBĚHU PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Sociální práce je v systému pěstounské péče nezastupitelná. Její role přesahuje administrativní a kontrolní funkci – stává se průvodcem, podporovatelem i obhájcem dítěte a jeho práv, a zároveň partnerem pěstounů při zvládání výzev, které s náhradní péčí souvisejí. Celý proces od zprostředkování až po ukončení pěstounství je silně ovlivněn kvalitou práce sociálního pracovníka i sociální politikou jako takovou. Role sociální práce v pěstounské péči přesahuje rámec administrativního výkonu a vstupuje do citlivé oblasti lidských vztahů, podpory, krizové intervence a ochrany práv dětí. V kontextu adaptace dítěte se sociální pracovník stává jedním z klíčových aktérů, který má možnost ovlivnit průběh a kvalitu přechodu dítěte do nové rodiny. Kromě hodnocení podmínek v rodině a podpory pěstounů sehrává i úlohu koordinátora mezi různými institucemi a odborníky, a to především prostřednictvím individuálního plánu ochrany dítěte.

Vedle individuálního výkonu profese je nezbytným předpokladem kvalitní pěstounské péče také fungující sociální politika. Ta prostřednictvím legislativních nástrojů, standardů kvality a systému dávek vytváří rámec, ve kterém se sociální práce odehrává. Hašková a Waloszek (2014) zdůrazňují, že právě propojení sociální politiky a praxe je nezbytné pro udržitelnost systému náhradní rodinné péče. Bez adekvátního institucionálního zajištění nelze naplnit nároky na individuální přístup a kontinuální doprovázení pěstounských rodin.

5.1 Sociální pracovník/ce náhradní rodinné péče

Sociální pracovník působící v oblasti náhradní rodinné péče vykonává velmi náročnou a komplexní profesní roli. Musí umět citlivě vyhodnotit nejen potřeby dítěte, ale i připravenost žadatelů o pěstounství, a schopnost rodiny poskytovat bezpečné, stabilní a stimulující prostředí. Kromě metod sociální práce využívá i poznatky z psychologie, pedagogiky a krizové intervence (Macková, 2014).

Pracovník má dle § 12–13 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí povinnost dítě pravidelně navštěvovat, mapovat jeho situaci a jednat v jeho nejlepším zájmu. Zásadní je také role pracovníka při vedení individuálního plánu ochrany dítěte, který propojuje všechny aktéry v systému péče (OSPOD, škola, lékař, psycholog, pěstoun, dítě) (Sbírka zákonů České republiky, 1999).

Pazlarová (2016) popisuje kompetence sociálního pracovníka náhradní rodinné péče, které znamenají kombinaci odborné odbornosti, osobnostních kvalit i etického přístupu. Manuál zmiňuje tyto klíčové oblasti:

Odborné znalosti a metodická vybavenost

Sociální pracovník musí mít silné teoretické základy v oblasti právních předpisů, psychologického vývoje dítěte, diagnostiky rizika a procesních postupů (prověření, příprava, doprovázení rodiny). To zahrnuje schopnost analyzovat dokumentaci, hodnotit potenciál uchazečů o pěstounství, doporučovat vhodné řešení v krizových situacích a podporovat další rozvoj rodiny.

Komunikační dovednosti a empatie

Nutností je otevřený a citlivý přístup k pěstounům i dětem, který nabízí prostor pro dialog a sdílení i náročných témat. Schopnost naslouchat, zprostředkovat zpětnou vazbu, facilitovat skupinové setkání a vést motivační rozhovory – to vše patří mezi jádro jejich kompetencí.

Koordinace a spolupráce

Sociální pracovník úzce spolupracuje s dalšími odborníky (psychology, pediatry, školami) i s rodinou. Koordinuje podporu, zajišťuje propojení mezi institucemi a přispívá ke kontinuálnímu vedení dítěte i pěstounů. Díky tomu lze lépe plánovat intervence, sledovat vývoj a stabilizovat riziková místa v péči.

Podpůrná praktická činnost

Vedle teoretické podpory poskytuje konkrétní pomoc – například při úředních záležitostech, krizovém řízení, rozdělení rolí v rodině, vzdělávání nebo motivaci pěstounů k dalšímu osobnímu rozvoji. Manuál zdůrazňuje praktickou oporu jako důležitou složku jejich práce.

Reflektivní a etický přístup

Práce s rodinami v náhradní péči je citlivá a náročná – vyžaduje proto vysokou míru sebereflexe, objektivitu a etické odpovědnosti. Náročnost situace, konflikty v rodině nebo momenty rozhodování ohledně dítěte vyžadují soudnost, empatii, ale i nelehké volby v souladu s profesními standardy.

Sociální pracovník v oblasti pěstounské péče musí tedy disponovat hlubokými odbornými znalostmi právních postupů a psychických potřeb dětí, mít vynikající komunikační a organizační schopnosti, podporovat rodinu prakticky i formou vzdělávání a zároveň jednat s vysokou mírou reflexe, empatie a etické odpovědnosti (Pazlarová 2016). Současné přístupy v oblasti náhradní rodinné péče zdůrazňují roli sociálního pracovníka nejen jako administrativního dohledu, ale jako klíčového facilitátora vztahové bezpečnosti. Jeho úkolem je koordinovat síť odborníků, podporovat rodinu ve zvládání náročných situací a zajistit kontinuitu podpory. Zároveň by měl být schopen reflektovat dynamiku moci v systému, etická dilemata a potenciální konflikty mezi zájmy dítěte, pěstounů a biologických rodičů. K tomu je zapotřebí kombinace odborných znalostí, komunikačních dovedností a schopnosti vést dlouhodobý proces doprovázení (Pazlarová, 2016).

5.2 Náležitosti před zahájením pěstounské péče

Před zařazením dítěte do náhradní péče je třeba provést důsledné odborné zhodnocení potenciálních pěstounů. Tento proces zahrnuje nejen formální kroky (žádost, psychotesty, domácí šetření), ale především přípravu uchazečů, která je klíčová z hlediska zvládání budoucích krizí.

Tato příprava zahrnuje: seznámení se s psychologií dítěte z ústavního prostředí, nácvik zvládání zátěžových situací, informace o traumatickém vývoji dítěte, rozvoj empatického a výchovného přístupu. Kvalitní a odborná příprava uchazečů a poskytování pěstounské péče velmi zvyšuje efektivitu a stabilitu umístění do pěstounských rodin a také snižuje celkový počet dětí, navracených do systému (Řezáč, 2022).

Příprava není pouhou „formalitou“, Metodika přípravy k pěstounství (Amalthea o.s., 2011) přináší podrobný popis všech kroků, které žadatelé o pěstounskou péči musí absolvovat před umístěním dítěte do rodiny. Metodika je tedy následující:

Příprava a úvodní orientace

V rámci pracovní knihy se zájemci seznamují s cíli přípravy, která má uvést zájemce do problematiky pěstounství, objasnit právní a psychologické základny a připravit je na realitu péče o dítě.

Sociální šetření a psychologické posouzení

Probíhá důkladné šetření rodinného zázemí, životních podmínek a motivace zájemců. Součástí je psychologické hodnocení, orientované na odhalení osobnostních predispozic, emoční stability a schopnosti zvládat krizové situace, jež jsou nezbytné pro péči o dítě s možnou traumatizací.

Tematicky řízené vzdělávání

Žadatelé absolvují strukturovaný kurz, jehož součástí jsou workshopy zaměřené na terapeutické přístupy, zvládání krizových momentů a na specifika péče o děti, které mohou mít psychické či behaviorální zátěže.

Příprava na typ dítěte a konečné zařazení

Po absolvování přípravy se posuzuje vhodnost vzít si konkrétní typ dítěte (např. s ohledem na věk, zdravotní stav, historii). Krajský úřad pak na základě posudků vydává rozhodnutí o zápisu do evidence uchazečů o pěstounskou péči.

Součástí procesu je i zohlednění zvláštních potřeb dítěte – např. zdravotní postižení, trauma z týrání, sourozenecké vazby. Sociální pracovník spolu s multidisciplinárním týmem pomáhá při výběru vhodné rodiny a plánování přechodu dítěte do nové péče (Amalthea, o.s., 2011).

5.3 Role sociální práce a sociální politiky při pěstounské péči

Role sociální práce

Po svěřeni dítěte do pěstounské péče nekončí role sociální práce – naopak začíná intenzivní fáze tzv. *doprovázení*, jehož cílem je podpořit pěstouny v jejich roli, posílit vztah mezi dítětem a novou rodinou, zajistit odbornou pomoc při krizích, pravidelně vyhodnocovat bezpečí a vývoj dítěte

Klíčové oblasti doprovázení: Pravidelné konzultace a terénní návštěvy (minimálně 1× za 6 měsíců dle zákona), zajištění supervizí a podpůrných skupin pro pěstouny, asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou, zprostředkování psychologické a terapeutické pomoci (Řezáč, 2022).

Další rolí, která je při pěstounské péči důležitá, je systém sociální péče. Ve studii *Functional Adaptation to Foster Care: Foster Care Alumni Speak Out* děti vyjádřily frustraci

z toho, že jejich hlas nebyl při rozhodování dostatečně slyšen. Uvádějí, že důvěra a spolupráce s klíčovým sociálním pracovníkem často znamenala zásadní podporu během adaptace i po opuštění systému (Affronti, Rittner, Semanchin Jones, 2015).

Sociální pracovníci často hrají jen reaktivní roli v situacích, kdy už je pěstounská péče ohrožena. Barvíková (2015) doporučuje posílit proaktivní složku doprovázení pěstounů a včasné vyhodnocování možných selhávajících oblastí, zejména tam, kde dochází k neshodám mezi pěstouny a institucemi.

Role sociální politiky

Hašková a Waloszek (2014) jsou autoři, kteří analyzují substituční rodinnou péči jako fenomén, který se odehrává na rozhraní sociální práce a sociální politiky, včetně dopadů legislativní a systémové úrovně podpor. Uvádějí tedy, že sociální práce a sociální politika hrají v rámci náhradní rodinné péče propojující a podpůrnou roli. Na jedné straně sociální pracovníci provádějí praktickou činnost – posuzují žadatele, doprovázejí pěstouny, koordinují spolupráci s úřady, zabezpečují krizové intervence a podporují děti i rodiny během celého procesu. Na úrovni sociální politiky se prostřednictvím legislativy a dalších struktur (např. dávky, metodické předpisy, systém evidence) nastavuje rámec, který určuje podmínky a kapacitu pěstounské péče. Autoři zdůrazňují, že náhradní rodinná péče je komplexní sociální událost, která vyžaduje nejen individuální přístup sociální práce, ale i systémovou podporu – navzájem propojenou infrastrukturu, ochranu práv dětí a adekvátní financování celého systému. Dále Hašková a Waloszek (2014) uvádí, že sociální práce a sociální politika tvoří dva neoddělitelné pilíře systému náhradní rodinné péče. Zatímco sociální pracovníci působí přímo v terénu, v kontaktu s dětmi a pěstounskými rodinami, sociální politika vytváří rámec, který tento výkon umožňuje a usměrňuje.

Sociální pracovník má v pěstounské péči klíčovou roli. V první fázi se podílí na výběru a hodnocení žadatelů o pěstounství – posuzuje jejich schopnosti, motivaci a podmínky k výchově dítěte. Následně zajišťuje jejich přípravu prostřednictvím odborného vzdělávání a po zařazení do evidence je doprovází po celou dobu výkonu péče. V praxi to znamená, že sociální pracovník poskytuje podporu, organizuje případové konference, spolupracuje s dalšími odborníky (psychology, lékaři, školami), pomáhá zvládat krizové situace a dohlíží na to, aby potřeby dítěte byly naplňovány (Hašková a Waloszek, 2014).

Sociální politika pak formuje legislativní a institucionální rámec, v němž se tato práce odehrává. Stanovuje podmínky pro výkon pěstounské péče, definuje práva a povinnosti všech zúčastněných stran, určuje nároky na finanční podporu a zajišťuje nástroje pro metodické řízení

(například standardy kvality péče nebo podmínky pro vzdělávání pěstounů). Důležitou součástí je také tvorba a správa sítě doprovázejících organizací a systémových databází, které zajišťují transparentnost a kontrolu nad poskytovanou péčí. Fungování systému náhradní rodinné péče proto stojí na dynamické interakci mezi praxí a politikou. Sociální pracovníci přinášejí do systému konkrétní zkušenosti z terénu, které by měly ovlivňovat rozhodování o podobě politiky. Naopak opatření vytvořená na úrovni politiky určují, jakými nástroji, časovými možnostmi a pravomocemi sociální pracovníci disponují. Tato provázanost je nezbytná pro to, aby péče o děti v náhradní rodině byla nejen funkční, ale především bezpečná, stabilní a zaměřená na blaho dítěte (Hašková, Waloszek, 2014).

V neposlední řadě Asher (2021) upozorňuje, že mezi klíčové systémové prvky, které ovlivňují pozitivní vývoj dítěte v pěstounské péči, patří dostupnost vzdělávacích služeb, plánované mentoringové programy a následná péče po dosažení zletilosti. Asher (2021) tedy klade důraz na význam komunitní sítě, přístup ke vzdělání, programy podpory po dosažení plnoletosti a mentoring. Z publikace vyplývá, že bez koordinované podpory zůstávají mnozí mladí dospělí z pěstounské péče v ohrožení marginalizace a selhání.

6 METODOLOGIE VÝZKUMU

Cílem této výzkumné části je prostřednictvím kvalitativního výzkumu pochopit, jakým způsobem probíhá adaptace dítěte v pěstounské rodině a jakou roli v tomto procesu hraje sociální pracovník z pohledu jednotlivých aktérů – pěstounů, dítěte a sociálních pracovníků.

Kvalitativní výzkum představuje vědecký přístup zaměřený na porozumění významům, které jednotlivci přisuzují svým zkušenostem, chování a událostem (Švaříček, Šed'ová, 2007).

6.1 Cíl a hlavní výzkumné otázky

Cílem diplomové práce je zanalyzovat proces adaptace dítěte v pěstounské rodině a reflektovat tento proces z perspektivy sociální práce. Práce má přiblížit, jak tento proces vnímají jak pěstouni, tak sociální pracovníci, jaké faktory adaptaci ovlivňují, jakou roli při adaptaci hraje sociální pracovník a jak může svojí činností přispět k úspěšnému a harmonickému přechodu dítěte do pěstounské rodiny.

Výzkum je veden snahou nahlédnout do konkrétních zkušeností, vztahových procesů a významů, které jednotliví aktéři přikládají momentům přijetí, důvěry, krizí i dlouhodobé stability. Zároveň má výzkum přinést doporučení pro praxi – jak z hlediska přímé práce s dítětem, tak z hlediska systému podpory pěstounských rodin.

Hlavní výzkumné otázky

- Jak probíhá proces adaptace dítěte v pěstounské rodině z perspektivy pěstounů, dítěte a sociálního pracovníka?
- Jakou roli při adaptaci dítěte v pěstounské rodině hraje sociální pracovník?
- Jaké faktory tento proces usnadňují a jaké mu naopak brání?
- Jak sociální pracovníci vnímají své možnosti ovlivnit adaptaci dítěte v pěstounské rodině?

Tyto otázky byly záměrně formulovány otevřeně, aby bylo možné zachytit nejen popisné informace, ale především osobní prožitky, interpretace a návrhy na zlepšení ze strany respondentů. Výzkum tak nesleduje hledání jediné pravdy, ale pluralitu perspektiv, které společně vytvářejí komplexní obraz adaptace dítěte v pěstounské péči.

6.2 Výzkumná metoda

Výzkumné šetření vycházelo z principů kvalitativního designu, kde klíčovým hlediskem není kvantita dat, ale jejich hloubka, významová bohatost a kontextová zasazenost (Hendl, 2016). Použitou výzkumnou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu je polostrukturovaný rozhovor. Tento typ rozhovoru poskytuje dostatečnou volnost pro rozvinutí tématu, ale zároveň se opírá o připravenou osnovu (tzv. interview guide), která zajišťuje zachování konzistence napříč respondenty (Hendl, 2005). Tento rozhovor také výzkumníkovi nabízí možnost „adaptovat otázky v reálném čase podle reakcí respondenta a zároveň zajistit, že klíčová témata budou pokryta“ (Hendl, 2005, s. 212).

Polostrukturované rozhovory jsou zvláště vhodné při zkoumání sociálních a psychologických fenoménů, jako je například adaptace dítěte, vnímání rolí v systému péče či zkušenosti se sociální prací. Tento přístup umožňuje zachytit subjektivní perspektivu účastníků, přičemž respektuje jejich jazyk, zkušenosti i citlivost tématu (Silverman, 2017). Polostrukturovaný rozhovor se ukázal jako vhodný nástroj zejména díky možnosti klást otevřené otázky a reagovat na individuální vyjádření respondentů. Umožňuje sledovat subjektivní významy a nuance, které by v klasickém dotazníku zůstaly skryté. Zároveň zachovává určitou míru systematickosti napříč rozhovory, čímž umožňuje tematické porovnání a kategorizaci výpovědí.

Pro účely této práce byly vytvořeny tři rámce otázek (viz. příloha A-C), specificky přizpůsobené třem cílovým skupinám: pěstounům, mladým dospělým s osobní zkušeností s pěstounskou péčí a odborným pracovníkům. Struktura otázek se opírala o hlavní výzkumné otázky.

Výzkumný přístup lze charakterizovat jako interpretativní – tedy zaměřený na porozumění a výklad významů, které jednotliví respondenti připisují adaptaci dítěte, vztahovým procesům a systémové podpoře. Analýza dat pak čerpala z principů tematické analýzy, jak ji popisují Braun a Clarke (2006), a to ve čtyřech základních fázích: transkripce, kódování, tvorba témat a jejich interpretace.

Vzhledem ke kvalitativnímu charakteru výzkumu není cílem statistická reprezentativnost, nýbrž teoretická saturace – tedy dosažení bodu, kdy nové rozhovory již nepřinášejí nová témata (Corbin, Strauss, 1999). Důraz je kladen na autenticitu, kontextuální hloubku a pochopení významových struktur v životním světě respondentů.

6.3 Výběr a popis zkoumaného vzorku

Výběr probíhal cíleně (purposive sampling). Záměrem bylo oslovit osoby, které mají přímou a reflektovanou zkušenost s procesem adaptace dítěte v pěstounské rodině. Tato strategie odpovídá charakteru kvalitativního výzkumu, který se nesnaží o reprezentativitu, ale o hloubkovou reflexi prožitků, procesů a významů (Švaříček & Šed'ová, 2007).

Byl použit záměrný výběr respondentů na základě předem stanovených kritérií:

- aktivní pěstouni (dlouhodobí nebo přechodní),
- děti umístěné do pěstounské péče (min. 1 rok v péči),
- sociální pracovníci/doprovázející organizace působící v oblasti NRP.

Vzorek tvoří celkem 7 respondentů:

- 2 pěstounky,
- 2 mladí dospělí, kteří prošli dlouhodobou pěstounskou péčí,
- 3 odborní pracovníci (2 OSPOD, 1 neziskové organizace).

Kritéria pro zařazení do vzorku:

- osobní nebo profesní zkušenost s adaptací dítěte v pěstounské péči;
- ochota sdílet zkušenosti v polostrukturovaném rozhovoru;
- minimálně 1 rok kontinuální zkušenosti v dané roli (pěstoun, pracovník, dítě).

Při realizaci rozhovorů je klíčové:

- zajistit informovaný souhlas,
- vytvořit bezpečné prostředí pro sdílení osobních zkušeností,
- přizpůsobit délku i formu rozhovoru potřebám respondenta,
- minimalizovat vliv výzkumníka na odpovědi (tzv. reaktivita).
- V oblasti sociální práce se polostrukturované rozhovory často využívají k mapování potřeb klientů, hodnocení efektivity intervencí či reflexi vztahu mezi pracovníkem a klientem (Matoušek, 2013).

Všichni účastníci byli před zahájením výzkumu informováni o jeho účelu a metodách. Slovně potvrdily informovaný souhlas s rozhovorem a bylo jim zaručeno zachování úplné nebo

částečné anonymity a právo kdykoliv výzkum opustit. Tato etická opatření jsou v souladu s principy výzkumu v sociálních vědách a s doporučeními etických komisí (Neuman, 2014).

Složení výzkumného vzorku bylo navrženo tak, aby bylo možné porovnat perspektivu pěstounů, pracovníků a osob s vlastní zkušeností, čímž se zvyšuje hloubka a validita výzkumných závěrů prostřednictvím tzv. triangulace zdrojů dat (Flick, 2014).

Pěstounky byly vybrány tak, aby zastupovaly rozdílné kontexty – jedna z nich má již odrostlé biologické děti a přijala dítě do domácnosti v období tzv. „prázdného hnízda“, zatímco druhá integrovala přijaté dítě do již fungující rodiny s vlastním synem. Tento kontrast umožnil sledovat různé dynamiky adaptace. Obě ženy mají děti v péči déle než tři roky, což zajišťuje dostatečný odstup a možnost zpětné reflexe.

Mladí dospělí vstoupili do pěstounské péče v dětském věku. Jeden z nich v pěstounské rodině nadále žije, druhá udržuje intenzivní kontakt. Z jejich výpovědí je možné získat pohled na adaptaci nejen retrospektivně, ale i v návaznosti na dlouhodobé dopady.

Odborní pracovníci byli vybráni tak, aby zastupovali různé sektory – veřejnou správu (OSPOD), neziskové organizace a terapeutickou složku. Respondenti se účastnili rozhovorů na základě doporučení kontaktů z praxe a byli informováni o záměru výzkumu. Každý měl víc než 5 let zkušeností v oblasti náhradní rodinné péče.

Celkový počet respondentů (7) byl v souladu s metodologickými doporučeními pro kvalitativní výzkum, kde cílem je saturace dat a hloubkové porozumění, nikoliv kvantitativní zobecnitelnost (Hendl, 2016). Výpovědi byly různorodé, ale tematicky koherentní, což napomohlo triangulaci pohledů.

6.4 Popis sběru dat

Data byla sbírána v období prosinec 2024–duben 2025. Polostrukturované rozhovory probíhaly buď osobně, nebo online přes platformy ZOOM / MS Teams.

Rozhovory byly vedeny podle rámcového schématu, které obsahovalo témata:

- vnímání vstupu dítěte do rodiny,
- první měsíce adaptace,
- podpora a role sociální práce,
- konflikty, krize a jejich řešení,
- zpětné hodnocení a doporučení.

Každý rozhovor trval cca 20-30 minut. Všechny byly po souhlasu respondentů nahrány a přepsány pro další obsahovou analýzu. Otázky, které respondentům byly pokládány naleznete v příloze A-C této práce.

Před zahájením každého rozhovoru byli účastníci seznámeni s cílem výzkumu, s anonymizací údajů a možností rozhovor kdykoliv ukončit. Všichni ústně souhlasili se záznamem a použitím dat výhradně pro účely výzkumu. Transkripce probíhala v zabezpečeném prostředí a všechna jména byla pseudonymizována. V případě citlivých pasáží bylo přihlédnuto k ochraně soukromí a duševní pohodě respondentů.

Respondenti byli osloveni skrze síť kontaktů doprovázejících organizací a sněť známých pracujících v oblasti NRP. Výběr se uskutečnil cíleně podle předem stanovených kritérií – především délky praxe (min. 1 rok), osobní zkušenosti s adaptací a ochoty reflektovat dané téma. Tato strategie odpovídá principům účelového výběru (purposive sampling), doporučeného v kvalitativním výzkumu při hledání informačně bohatých případů (Silverman, 2017).

Všichni účastníci měli prostor se k otázkám volně vyjadřovat a doplňovat vlastní témata. Díky této otevřenosti se podařilo zachytit hlubší významové struktury – např. jak důležitá je kontinuita vztahů, kontakt po dosažení dospělosti, vliv zvířat v domácnosti nebo potřeba přímé krizové pomoci. Tyto poznatky výrazně obohatily finální interpretaci.

6.5 Analýza získaných dat

Získaná data byla zpracována metodou tematické analýzy, která je v kvalitativním výzkumu běžně využívána k identifikaci, organizaci a interpretaci klíčových témat v souboru narativních dat (Braun & Clarke, 2006). Tento analytický přístup umožňuje zachytit opakující se vzorce ve výpovědích respondentů, aniž by bylo nutné předem stanovit pevně danou kategorizační strukturu. Data byla analyzována ve čtyřech fázích:

1. Transkripce a čtení – vytvoření doslovných prepisů, opakované čtení (Braun & Clarke, 2006).
2. Kódování – Každý rozhovor byl analyzován pomocí otevřeného kódování – tedy přiřazení krátkých popisných názvů významovým jednotkám v textu (např. „počáteční stres“, „nejasná komunikace s OSPOD“, „pocit přijetí“). Tato kódová slova pomáhají strukturovat obsah a připravit půdu pro další zpracování (Corbin, Strauss, 1999).

3. Identifikace témat – seskupení kódů do témat (Braun & Clarke, 2006).
4. Interpretace – Ve finální fázi došlo k interpretaci témat v kontextu výzkumných otázek a odborné literatury. Byly porovnávány názory jednotlivých skupin respondentů (pěstouni vs. pracovníci vs. osoba s vlastní zkušeností), přičemž byl zohledňován jejich individuální kontext a reflexe (Braun & Clarke, 2006).

Analýza získaných dat umožnila systematicky identifikovat klíčové oblasti, které ovlivňují proces adaptace dítěte v pěstounské rodině. Díky kombinaci otevřeného kódování a interpretace v kontextu odborných teorií bylo možné formulovat hlubší porozumění zkušenostem všech zúčastněných aktérů. Výsledky tvoří základ pro následující kapitolu, kde jsou detailně prezentovány a interpretovány konkrétní poznatky z výzkumu.

7 INTERPRETACE ZKOUMANÝCH OBLASTÍ A JEJICH VÝSLEDKŮ

Tato kapitola se věnuje interpretaci hlavních zjištění získaných na základě rozhovorů s pěstouny, mladými dospělými se zkušeností s pěstounskou péčí a odbornými pracovníky působícími v oblasti náhradní rodinné péče. Cílem interpretace je nejen shrnout klíčové poznatky z jednotlivých perspektiv, ale především je zasadit do širšího kontextu výzkumných otázek, které práce sleduje. Vzhledem k tomu, že tematické okruhy rozhovorů byly strukturovány podle hlavních výzkumných otázek (proces adaptace, role sociálního pracovníka, usnadňující a bránící faktory, možnosti odborné intervence), je i tato kapitola členěna tak, aby umožnila logické propojení mezi získanými daty a teoretickými východisky. Interpretace se zaměřuje na hledání souvislostí, kontrastů i vzorců, které vyplynuly z výpovědí jednotlivých respondentů. Zvláštní pozornost je věnována tomu, jak se perspektivy pěstounů, samotných dětí a odborníků navzájem doplňují, případně rozcházejí.

Prioritou není podat definitivní závěry, ale naopak nabídnout čtenáři hlubší vhled do complexity adaptace dítěte v pěstounské rodině a ukázat, jaké faktory mohou tento proces pozitivně či negativně ovlivnit. Tato kapitola tak tvoří most mezi analytickou částí a závěrečnými doporučeními, která z výzkumu vycházejí.

Rozhovory umožňují hlouběji porozumět postojům, zkušenostem a vnímání dotazovaných, což má klíčový význam pro zodpovězení výzkumných otázek a dosažení stanovených cílů.

7.1 Interpretace hlavních výzkumných otázek – pěstounky

Na základě výpovědí Marie a Petry, které budou v této kapitole citovány, parafrázovány a interpretovány si níže odpovíme na čtyři výzkumné otázky **dle jejich** relevantnosti, v návaznosti na konkrétní výpovědi respondentek. Pro přehlednost jsou odpovědi strukturované otázkou po otázce, vždy s doplněním výpovědí z obou rozhovorů.

- Jak probíhá proces adaptace dítěte v pěstounské rodině z perspektivy pěstounů?

Marie (52 let): Adaptace byla zpočátku velmi náročná – dítě odmítalo kontakt, nedokázalo zapamatovat jména, bálo se fyzického dotyku. Pomohla každodenní rutina, klidné prostředí, trpělivost, absence návštěv a respektování tempa dítěte. Průlomový moment nastal

po osmi měsících, když dítě začalo oslovovat Marii „mamko“. *„Nechtěla se mazlit, nesnesla dotek, plakala při mytí vlasů. [...] Asi po osmi měsících začala sama od sebe říkat „mamko“.“*

Petra (38 let): Adaptace byla „drsná“, dítě mělo velmi silné projevy traumatizace – sebepoškozování, záchvaty hněvu, nedůvěru. První známky pozitivní změny se objevily až po roce. Důležitou roli sehrála důsledná přítomnost, terapeutické techniky a autenticita pěstounů. *„Trvalo to měsíce. První známky změny přišly asi po roce – když začal hledat náš pohled. [...] Byl to běh na dlouhou trať.“*

- Jakou roli při adaptaci dítěte v pěstounské rodině hraje sociální pracovník?

Nepřímé výpovědi obou pěstounek naznačují, že role sociálního pracovníka je podpůrná, ale ne vždy aktivní.

Marie zmiňuje zapojení OSPOD v počáteční fázi ohledně asistovaného kontaktu s biologickou rodinou. Pomohl také psycholog, který doporučil přerušení těchto kontaktů, což vedlo ke zlepšení stavu dítěte. *„Po konzultaci s psychologem jsme požádali o pozastavení kontaktu a bylo nám vyhověno.“*

Petra uvádí, že některé intervence v systému chyběly – přála by si akutní zásahy krizových odborníků v domácím prostředí a větší plynulost procesů. To naznačuje, že role sociálního pracovníka v její zkušenosti nebyla dostatečně operativní v krizových situacích. *„Chtěla bych, aby existovala krizová intervence přímo v domácnosti – odborník, který přijede, když dítě prožívá záchvat.“*

- Jaké faktory tento proces usnadňují a jaké mu naopak brání?

Pro lepší přehlednost faktorů jsem k této otázce vytvořila dvě tabulky, ve kterých jsou znázorněny usnadňující a bránící faktory, přičemž ke každému faktoru je uveden respondent, který faktor uvedl a konkrétní popis respondentovi myšlenky, tvrzení či názoru.

Tabulka č. 1 - Faktory usnadňující adaptaci dle pěstounek

Usnadňující faktory	Respondent	Konkrétní popis
Rutina, denní rituály	Marie, Petra	Společné večere, pohádky, každodenní přítomnost, klidné prostředí
Terapie / práce s emocemi	Petra	Kartičky emocí, hra na role, postupné zvyšování důvěry
Čas a trpělivost	Marie, Petra	Změny se dějí postupně, někdy až po roce
Kontakt se zvířaty	Marie	První forma přijetí, dítě si oblíbilo psa a kočku
Psychologická podpora	Marie	Konzultace s odborníky při řešení kontaktu s biologickou rodinou
Omezené sociální zatížení (návštěvy, podněty)	Marie	Záměrně se vyhýbali zahlcení dítěte návštěvami

Zdroj: vlastní tvorba

Tabulka č. 2 - Faktory bránící adaptaci dle pěstounek

Bránící faktory	Respondent	Konkrétní popis
Trauma z předchozího prostředí	Marie, Petra	Fyzické týrání, zanedbání, střídání přechodné péče, citová deprivace
Nevhodně načasovaný kontakt s bio rodinou	Marie	Vedl ke zhoršení psychického stavu dítěte
Absence krizové intervence	Petra	Chybí možnost operativního zásahu odborníka v akutních situacích
Nedostatečná příprava okolí (školy, školky)	Marie	Potřeba vysvětlovat pedagogům problematiku traumatizovaných dětí
Náhlé přemístění bez adaptace	Marie	Doporučuje delší fázi předběžných setkání před samotným přijetím dítěte

Zdroj: vlastní tvorba

- Jak sociální pracovníci vnímají své možnosti ovlivnit adaptaci dítěte v pěstounské rodině?

Tato otázka není přímo odpovězena v rozhovorech s pěstounkami, protože nezahrnují výpovědi sociálních pracovníků. Nicméně nepřímo lze odvodit, že možnosti sociálních pracovníků jsou pěstouny vnímány jako omezené zejména v oblasti krizových intervencí a dlouhodobé podpory. Zároveň pěstounky poukazují na potenciál zlepšení role sociálního pracovníka, zejména v oblasti koordinace psychologické péče, dostupnosti krizových služeb a spolupráce s institucemi.

Například Petra říká: „*Vím, že to nějak existuje, ale ne v takovém měřítku a když to je akutně potřeba.*“ A Marie: „*Navrhovala bych větší propojení se školkami, školami – mnohdy jsme museli pedagogům vysvětlovat základní věci.*“

Rozhovory s pěstounkami Marií a Petrou potvrdily, že proces adaptace dítěte je pro rodinu velmi náročný a nepředvídatelný. Obě respondentky zmiňovaly, že ačkoliv byly připravené na obtíže, realita je často zaskočila – především míra psychického traumatu dítěte, projevy odporu vůči kontaktu a každodenní napětí. Přesto se ukázalo, že klíčovým nástrojem adaptace je rutinní péče, důsledná přítomnost a budování vztahu skrze opakované malé interakce.

Nové zjištění z rozhovorů ukazuje, že zvířata v domácnosti mohou sehrát nečekaně pozitivní roli v navazování vztahu. Pěstounka Marie popsala, že prvním "mostem" důvěry mezi ní a dítětem byl jejich pes. Dítě si k němu vytvořilo vztah dříve než k lidem, což vedlo k otevření dalších interakcí. Tato zkušenost potvrzuje důležitost prostředí a podnětů při prvotní adaptaci.

Petra upozornila na hluboké následky předchozího zanedbání – její svěřenec měl opožděný vývoj řeči, sebepoškozoval se a měl problém vyjádřit potřeby. Navzdory těmto potížím došlo ke změně až po roce trvalého bezpečného prostředí.

Na základě těchto rozhovorů lze formulovat závěry pro praktické implikace, např.: posílení role sociálního pracovníka jako aktivního koordinačního článku mezi pěstouny, školami a terapeutickou péčí, zavedení rychlé krizové intervence v domácím prostředí nebo důraz na delší adaptační období před přemístěním dítěte do rodiny.

7.2 Interpretace hlavních výzkumných otázek – mladí dospělí

Níže jsou systematicky zpracované odpovědi na čtyři výzkumné otázky, které jsou vztahovány ke dvěma rozhovorům s mladými dospělými (D. a Veronika). Každá odpověď je doprovázena výňatky z výpovědí respondentů a přímou návazností na témata, která dané

otázce odpovídají. Odpovědi na otázky budou v této kapitole citovány, parafrázovány a interpretovány

- Jak probíhá proces adaptace dítěte v pěstounské rodině z perspektivy pěstounů, dítěte a sociálního pracovníka?

D. (18 let) uvedl, že adaptace z jeho pohledu byla velmi náročná, začala výraznou uzavřeností, útekami a nedůvěrou. Přijetí do rodiny vnímal jako postupný proces, kde klíčovou roli hrála trpělivost, klid pěstounů a symbolická gesta (např. osobní věci jako povlečení a bunda). „*První měsíce jsem byl jak tělo bez duše. [...] Pamatuju si první Vánoce – dostal jsem svoje vlastní povlečení a bundu. [...] Tehdy jsem si poprvé říkal, že ty lidi, jako teta se strejdou, by mě fakt mohli mít rádi.*“

Veronika (20 let) uvedla, že adaptace byla doprovázena zmatkem, nedůvěrou, vnitřní uzavřeností a pocitem „dočasnosti“. Zlomovým bodem bylo pravidelné čtení pohádek, což se pro ni stalo novým bezpečným rituálem. „*Byla jsem hodně tichá, nevyjadřovala emoce. [...] Pěstounka mi četla každé večer pohádky... a tím jsem začala komunikovat.*“

Perspektiva sociálního pracovníka je zde tedy zprostředkována, nikoliv přímá – obě výpovědi však naznačují, že podpora ze systému byla vnímána jako nedostatečně srozumitelná nebo nepřítomná v kritickém začátku a sociální pracovník nebyl respondentům představen jako klíčová opora při jejich adaptaci.

- Jakou roli při adaptaci dítěte v pěstounské rodině hraje sociální pracovník?

Přímé výpovědi o sociálních pracovnících chybí, ale z výpovědí D. a Veroniky vyplývá, že chyběla osobní „průvodcovská“ role. D. i Veronika si přáli, aby v adaptaci existovala podpůrná figura, která by jim vysvětlila, co se děje a proč.

D.: „*Chtěl bych, aby byl někdo, kdo to dítě provede tím začátkem. Ne dospělý, spíš třeba někdo, kdo si tím taky prošel.*“

Veronika: „*Asi bych chtěla, aby mi někdo víc vysvětlil, co se děje.*“

Oba respondenti se shodují, že jim chyběla informace o jejich situaci, o biologické rodině i o samotném systému pěstounské péče.

D.: „*Někdy jsme o tom mluvili až pozdě. I já jsem tenkrát chtěl vědět víc dopředu.*“

Veronika: „*Možná mi to tehdy říkali, ale nemyslím si, že by mi to bylo dost dobře vysvětleno.*“

Z těchto výroků vyplývá, že role sociálního pracovníka mohla být posílena zejména v oblasti komunikace a podpory porozumění kontextu dítěti.

- Jaké faktory tento proces usnadňují a jaké mu naopak brání?

Pro lepší přehlednost faktorů jsem k této otázce vytvořila dvě tabulky, ve kterých jsou znázorněny usnadňující a bránící faktory, přičemž ke každému faktoru je uveden respondent, který faktor uvedl a konkrétní popis respondentovi myšlenky, tvrzení či názoru.

Tabulka č. 3 – Faktory usnadňující adaptaci dle mladých dospělých

Faktor	Respondent	Výpověď / Kontext
Dlouhodobá stabilita	D., Veronika	Oba zůstali s pěstouny do dospělosti a mají s nimi vřelý vztah.
Symbolické přijetí a osobní přístup	D.	<i>„Dostal jsem svoje vlastní povlečení a bundu...“</i>
Rutina a bezpečné rituály	Veronika	Čtení pohádek, animáky jako spouštěč komunikace.
Trpělivost, absence křiku	D.	<i>„Nikdy nekřičeli. Dávali mi prostor.“</i>
Psychologická pomoc	Veronika	<i>„Práce s psychologkou mi hodně pomohla, ale trvalo to roky.“</i>
Podpora ve škole	D.	<i>„Učitelka mě podporovala, ukázala mi, že něco zvládnou.“</i>

Zdroj: vlastní tvorba

Tabulka č. 4 - Faktory bránící adaptaci dle mladých dospělých

Faktor	Respondent	Výpověď / Kontext
Trauma z minulosti, nedůvěra	D., Veronika	„Měla jsem problém důvěřovat dospělým.“ / „Cítil jsem se osaměle.“
Absence informací o situaci	D., Veronika	Nevěděli, proč a kam jdou, co se děje s biologickou rodinou.
Náhlé změny (škola, nové prostředí)	Veronika	„V začátku nebylo tolik změn – škola, nový kolektiv. Všechno najednou.“
Pocit viny a nedostatečnosti	D., Veronika	„Myslel jsem, že za všechno můžu já.“ / „Že si nezasloužím být šťastná.“

Zdroj: vlastní tvorba

- Jak sociální pracovníci vnímají své možnosti ovlivnit adaptaci dítěte v pěstounské rodině?

Tuto otázku mladí dospělí výslovně nekomentovali, ale nepřímou kritizovali absenci či pasivitu podpůrných struktur, zejména v těchto bodech: neexistující doprovodná osoba při adaptaci (např. peer mentor nebo specializovaný pracovník): „Chtěl bych, aby byl někdo, kdo to dítě provede tím začátkem.“ (D.). Dále pak nedostatečné sdílení informací mezi institucemi a dítětem: „Nevěděl jsem, co mě čeká.“ (D.), „Chtěla bych víc vědět, co se děje.“ (Veronika)

Mladí dospělí D. a Veronika reflektovali zkušenost s pěstounskou péčí jako transformační, ale emočně náročnou. Oba si přinesli hluboké pocity nejistoty, nedůvěry a nedostatečnosti. D. popsal první měsíce jako „tělo bez duše“ – unikání, pasivita, útky. Zásadní pro něj byla emoční stálost pěstounů a konkrétní zážitky přijetí, jako první Vánoce s vlastním povlečením. Veronika zase uváděla, že nevěděla, co se od ní očekává, a žila v neustálém napětí z možného návratu.

Oba mladí respondenti zdůraznili potřebu lepší přípravy dětí i pěstounů na přijetí – například skrze tzv. adaptačního průvodce, který by dítě provázel prvními týdny. Také vyjádřili potřebu větší otevřenosti a sdílení informací o jejich minulosti – často se totiž dozvídali důležité věci až zpětně.

Veronika rovněž upozornila, že stabilní kontakt s pěstouny i po dosažení plnoletosti je klíčem k pocitu bezpečí. Přestože již nebyla v péči, pěstouny označila za rodiče a uvedla, že stále hrají důležitou roli v jejím životě.

Z těchto indicií lze vyvodit potřebu systémového posílení role sociálních pracovníků – nikoli jen formálního dohledu, ale aktivního doprovázení dítěte a pěstounů, transparentního sdělování informací a emoční podpory.

7.3 Interpretace hlavních výzkumných otázek – odborní pracovníci

Na základě rozhovorů se třemi odbornými pracovníky (Mgr. Hana V. – OSPOD, Mgr. Marek D. – OSPOD, Bc. Tereza – nezisková organizace) budou níže zodpovězeny hlavní výzkumné otázky. Každá odpověď je strukturována a podložena konkrétními citacemi či výpověďmi, zároveň je uvedeno, jak se odpovědi vztahují k praxi.

- Jak probíhá proces adaptace dítěte v pěstounské rodině z perspektivy pěstounů, dítěte a sociálního pracovníka?

Hana V. (OSPOD) vypověděla, že adaptace dítěte začíná už před příchodem do rodiny – je ovlivněna kvalitou informací o dítěti, psychologickým vyšetřením a předchozí péčí (ústavní, přechodná...). Často chybí kontinuita a přechod je příliš rychlý, což komplikuje adaptaci - „*Lhůty pro přechod jsou někdy velmi krátké – dítě se za pár dní stěhuje, aniž by bylo provedeno hlubší seznámení.*“

Marek D. (OSPOD) řekl, že adaptace dítěte je „*pádem z jednoho světa do druhého*“. Objevují se regrese (u malých dětí pomočování, odmítání jídla) nebo vzdor (u starších). Adaptaci ztěžuje technokratický přístup systému, chybí prostor pro lidskost: „*Dítě hledá jistotu a testuje hranice. [...] Přechod je obrovská změna, ale legislativa často nevnímá individualitu příběhu dítěte.*“

Tereza (nezisková organizace) uvedla, že adaptace je často chaotická, reálně neprobíhá podle legislativních modelů, ale podle momentálních možností. Pomáhá blízký kontakt, vysvětlení pěstounům, že první projevy nejsou selháním. „*Dítě často nereaguje přirozeně – vztek, ticho, záchvaty. [...] Pěstouni bývají plní očekávání. Vysvětlujeme, že láska nestačí.*“

- Jakou roli při adaptaci dítěte v pěstounské rodině hraje sociální pracovník?

Výpovědi všech tří odborníků ukazují, že role sociálního pracovníka je klíčová, ale systémově omezená.

Hana V. vypověděla, že sociální pracovník má být „průvodcem“, ale často naráží na přetížení a roztržistěnost systému. Také přechod dítěte by měl probíhat přes „adaptivní plán“, se zapojením psychologa a kontinuálním doprovodem dítěte *„Dítě by nemělo být předáno, ale plynule uvedeno do nového prostředí.“*

Marek D. upozornil na potřebu „klíčové stabilní osoby“, která dítětem provází – často to pracovník OSPOD být nemůže, kvůli pracovnímu vytížení. Sociální pracovník by měl hájit hlas dítěte a koordinovat okolní síť podpory. *„Dítě by mělo mít „hlas“ – i malé dítě může vyjádřit, co cítí, pokud mu dáme prostor a bezpečí.“*

Tereza zmínila, že doprovázející pracovníci často suplují roli státní správy – jsou blíž pěstounům, zajišťují první podporu a orientaci. Upozorňuje, že důvěra pěstounů v pracovníka je zásadní – bez ní si neřeknou o pomoc: *„Bez důvěry by nás v krizi neoslovili. [...] Snažíme se být oporou – nejen administrativní.“*

- Jaké faktory tento proces usnadňují a jaké mu naopak brání?

Pro lepší přehlednost faktorů jsem k této otázce vytvořila dvě tabulky, ve kterých jsou znázorněny usnadňující a bránící faktory, přičemž ke každému faktoru je uveden respondent, který faktor uvedl a konkrétní popis respondentovi myšlenky, tvrzení či názoru.

Tabulka č. 5 – Faktory usnadňující adaptaci dle odborných pracovníků

Faktor	Respondent	Kontext
Přítomnost stabilního klíčového pracovníka	Marek D.	Dítě se cítí bezpečně, pokud se opírá o známou osobu
Psychologická podpora pro dítě i rodinu	Hana V., Tereza	Měla by být automatická a dostupná hned od začátku
Individuální přístup (namísto unifikovaných postupů)	Tereza, Marek, Hana	Adaptace by měla být flexibilní a „na míru“

Peer podpora (sdílení mezi pěstouny)	Hana V.	Supervize i formou podpory „od kolegů“
Adaptační schůzky (např. do 24 h po přechodu)	Tereza	Pomáhá v prvních krizových dnech
Přítomnost stabilního klíčového pracovníka	Marek D.	Dítě se cítí bezpečně, pokud se opírá o známou osobu
Psychologická podpora pro dítě i rodinu	Hana V., Tereza	Měla by být automatická a dostupná hned od začátku
Individuální přístup (namísto unifikovaných postupů)	Tereza, Marek, Hana	Adaptace by měla být flexibilní a „na míru“
Peer podpora (sdílení mezi pěstouny)	Hana V.	Supervize i formou podpory „od kolegů“
Adaptační schůzky (např. do 24 h po přechodu)	Tereza	Pomáhá v prvních krizových dnech

Zdroj: vlastní tvorba

Tabulka č. 6 – Faktory bránící adaptaci dle odborných pracovníků

Faktor	Respondent	Kontext
Rychlé předávání dítěte bez adaptace	Hana V., Marek D.	Není prostor na navázání vazby nebo seznámení s rodinou
Fragmentace systému (OSPOD – školy – zdravotnictví)	Všichni	Nedostatečná spolupráce mezi institucemi
Přetížení pracovníků	Marek, Tereza	Vysoký počet případů, málo prostoru na individuální přístup
Nedostatek informací o anamnéze dítěte	Všichni	Důležité okolnosti se pěstouni dozvídají až „za pochoď“
Přehnaná očekávání pěstounů	Tereza	Představa o „vděčnosti dítěte“ není realistická

Zdroj: vlastní tvorba

- Jak sociální pracovníci vnímají své možnosti ovlivnit adaptaci dítěte v pěstounské rodině?

Všichni odborníci odpověděli otevřeně – jejich možnosti jsou významné, ale omezené systémem.

Hana V. odpověděla, že vidí možnosti sociálních pracovníků jako rozhodující, ale upozorňuje na absenci podpůrných metodik a prostor pro lidský přístup: „*Není naším cílem umístit dítě kamkoliv – je to o hledání souladu.*“

Marek D. vnímá potenciál ovlivnění adaptace skrze čas, vztah a propojení podpory. Bez dostatečné časové dotace však nelze roli naplnit: „*Přechod není technický krok, ale psychologická operace.*“

Tereza upozorňuje na zásadní roli důvěry a kontinuity – pokud pěstoun nevěří systému, neřekne si o pomoc, což adaptaci ohrožuje. „*Pěstouni se bojí říct, že něco nejde. Bojí se selhání.*“

Odborní pracovníci (OSPOD, doprovázející organizace) poukázali na klíčovou roli komplexní podpory – nejen dítěte, ale i celého systému péče. Shodli se, že pěstouni často potřebují nejen informace, ale i podporu v krizových momentech – např. formou rychlé krizové intervence v domácnosti.

Nové poznatky z rozhovorů s pěstounkami potvrzují potřebu okamžité pomoci při zátěžových situacích – například ve chvíli, kdy dítě prožívá silný emoční výbuch nebo trauma flashback. Respondenti navrhovali vznik tzv. mobilního týmu krizové intervence, který by byl dostupný při akutních potížích přímo v rodině. Tato potřeba vychází z reálných situací a ukazuje nedostatky v dostupnosti služeb.

Odborníci rovněž zdůraznili, že je nezbytné propojovat jednotlivé segmenty – OSPOD, školu, therapy – a nevnímat adaptaci jako izolovaný proces. Vhodná je také dlouhodobá spolupráce s dítětem, včetně pokračující psychoterapeutické péče.

V rozhovorech se také objevila výzva ke zlepšení informovanosti pedagogických pracovníků – pěstouni často musí vysvětlovat důsledky traumatu učitelům, což by podle respondentů měla zajišťovat doprovázející organizace. Tím by se snížila zátěž na rodiny a posílila by se kontinuita péče napříč institucemi.

8 SHRNUÍ INTERPRETACE

Výsledky kvalitativního výzkumu ukazují, že adaptace dítěte v pěstounské péči je mnohohrstevenatý a dynamický proces, jehož úspěšnost závisí na celé řadě faktorů – individuálních, rodinných i systémových. V rozhovorech se ukázalo, že zkušenosti pěstounů, mladých dospělých i odborníků se v některých oblastech významně doplňují a potvrzují důležité teoretické poznatky.

Proces adaptace dítěte

Pěstounky (Marie a Petra) popisují adaptaci jako náročnou a často dlouhodobou. Zásadní roli vnímaly v každodenní rutině, emocionální dostupnosti, klidu a trpělivosti. Podobně mladí dospělí (D. a Veronika) reflektovali začátky jako nejisté, naplněné nedůvěrou a uzavřeností. Zásadní zlom nastával v momentě, kdy pěstouni nabídli stabilitu a „malé, ale významné“ signály přijetí – jako společné rituály, osobní dárky nebo pravidelný kontakt.

Z odborné perspektivy pracovníci (Mgr. Hana V., Mgr. Marek D., Bc. Tereza) potvrzují, že adaptace dítěte je ovlivněna předešlými traumaty, častou změnou prostředí a nedostatečně flexibilním systémem předávání. Přechod dítěte do nové rodiny je vnímán jako zásadní zásah do jeho života, který vyžaduje systematickou přípravu všech stran.

Tato zjištění jsou v souladu s teorií citové vazby (attachment) Bowlbyho a také v souladu s jejím uplatněním v náhradní rodinné péči, přičemž vytvoření bezpečné vazby mezi dítětem a pěstounem je podmínkou pro zdravý psychický vývoj, přičemž klíčovou roli hraje stálost, předvídatelnost a emoční dostupnost pečujících osob (Matějček, 2007).

Dále se ukazuje, že významný vliv má nejen přímé chování pěstounů, ale i schopnost vnímat potřeby dítěte bez očekávání okamžité vděčnosti. Tato skutečnost byla akcentována jak odborníky, tak samotnými mladými dospělými, kteří reflektovali tlak na pozitivní reakce, kterých nebyli v rané fázi schopni.

Role sociálního pracovníka

Pěstouni a mladí dospělí často reflektovali roli sociálního pracovníka jako formální nebo pasivní, přičemž oceňovali situace, kdy byl pracovník dostupný a efektivně pomáhal – např. při zastavení kontaktu s biologickou rodinou. Odborní pracovníci sami připouštějí, že systém je přetížený, a často chybí prostor pro individuální přístup nebo krizovou intervenci.

S tímto v souladu stojí i výzkum Křížkové (2020), který upozorňuje na nutnost kontinuálního doprovázení a systémové supervize nejen dítěte, ale i samotných pěstounů.

Je patrné, že nejen kompetence, ale i kontinuita pracovníků má významný vliv na důvěru a kvalitu spolupráce.

Na základě interpretací se jeví jako klíčové chápat sociálního pracovníka nikoliv jako administrativního prostředníka, ale jako facilitátora vztahové bezpečnosti. Jeho intervence by měla směřovat ke koordinaci dostupných služeb, vytváření prostoru pro adaptaci a odstraňování institucionálních bariér.

Usnadňující a bránící faktory

K faktorům, které adaptaci usnadňují, patří podle všech respondentů: stabilní prostředí a rutina, trpělivost a emoční přijetí, odborná psychologická podpora (když je dostupná), včasné a citlivé předávání dítěte do rodiny.

Naopak překážkami jsou: absence informací o minulosti dítěte, příliš rychlé přemístění bez předběžného kontaktu, nízká spolupráce institucí (OSPOD, škola, psycholog), nedostatek krizové podpory a metodické vedení pěstounů.

Tato zjištění odpovídají i závěrům odborných publikací např. Šance Dětem (2023), která shrnuje, že děti v pěstounské péči lépe prosperují, pokud je jim poskytnuto předvídatelné a odborně podporované prostředí. Také Koluchová (1992) a Mužíková (2023) potvrzují, že adaptace a vývoj dítěte je silně podmíněn kvalitou vztahů a přítomností podpůrné sítě.

Nově se zde ukazuje význam „malých momentů přijetí“, které přispívají k pocitu bezpečí – například dárky, osobní rituály nebo kontakt bez očekávání výměny. Tyto aspekty byly zdůrazňovány napříč skupinami respondentů a mohou představovat klíč k překonání počáteční nedůvěry a obrannosti dítěte.

Současně se Osgood a kol. (2005) ve své publikaci zaměřuje na přechod do dospělosti u znevýhodněných skupin mladých lidí, včetně těch z pěstounské péče. Jedna z kapitol jeho publikace detailně popisuje, jak rychlé ukončení podpory v systému (často okolo 18. roku) přispívá k selhání adaptace. Autoři argumentují pro postupný přechod s doprovodnou podporou, která mladým lidem poskytuje nejen praktickou pomoc, ale i emoční zajištění. Kniha je významná i díky teoretickému zakotvení v rámci vývojové psychologie a sociální politiky. Jak tedy Osgood a kol. (2005) upozorňuje, náhlé ukončení podpory ze systému náhradní péče v období 18–21 let často znamená, že mladí lidé čelí dospělosti bez jakékoli záchranné sítě. To zvyšuje riziko sociálního vyloučení, nezaměstnanosti a ztráty stability.

Možnosti ovlivnění adaptace

Sociální pracovníci se shodují, že jejich možnosti pozitivně ovlivnit adaptaci dítěte jsou často limitovány systémem, ale zároveň poukazují na oblasti, které mají významný potenciál změny: individuální plán adaptace, aktivní role psychologů, supervize pěstounů, podpora škol a odborné vedení při krizi. Ze všech analyzovaných výpovědí tedy vyplývá, že adaptace dítěte v pěstounské péči je složitý, avšak zvládnutelný proces.

Zásadními pilíři jsou:

- kvalitní příprava pěstounů,
- podpora ze strany odborníků a institucí,
- informovanost a kontinuita práce se všemi aktéry,
- emoční bezpečí a stabilita nového domova.

Výzkum tímto potvrzuje poznatky odborné literatury (např. Matějček, 1994; Braun, Clarke, 2006) a zároveň ukazuje, že zkušenosti z praxe stále často narážejí na systémové bariéry. Pro zlepšení praxe je klíčové zavádění mezioborové spolupráce, adaptivních přechodových plánů a kontinuální psychologické a metodické podpory.

V neposlední řadě byla upozorněna potřeba vytvoření individuálního adaptačního plánu pro každé dítě, který by reflektoval nejen jeho historii, ale i jeho aktuální emoční nastavení a zvládací strategie.

Závěr

Tato diplomová práce se zaměřila na problematiku adaptace dítěte v pěstounské rodině z perspektivy sociální práce. Hlavním cílem bylo porozumět procesům, které ovlivňují úspěšné začlenění dítěte do nového rodinného prostředí, a identifikovat roli, kterou v tomto procesu hrají sociální pracovníci. Výzkumem se potvrdilo, že adaptace není pouze jednosměrným přizpůsobením dítěte, ale vzájemným procesem, který zasahuje všechny členy pěstounské rodiny i jejich širší sociální okolí.

Teoretická část práce ukázala, že pěstounská péče je komplexní systém vyžadující silnou podporu nejen pro samotné dítě, ale i pro pěstouny. Klíčovými faktory úspěšné adaptace jsou zejména kvalita citové vazby, schopnost pěstounů porozumět minulým zkušenostem dítěte a stabilní, podpůrné rodinné prostředí. Dále se ukázalo, že nepostradatelnou roli sehrává příprava pěstounů a dostupnost podpůrných odborných služeb, včetně intenzivní práce sociálního pracovníka.

Empirická část práce prostřednictvím kvalitativního výzkumu a polostrukturovaných rozhovorů přinesla cenné vhledy do individuálních zkušeností aktérů systému náhradní rodinné péče – pěstounů, mladých dospělých s osobní zkušeností s pěstounskou péčí i odborných pracovníků. Z výpovědí *respondentů na výzkumné otázky* vyplývá, že podmínky pro úspěšnou adaptaci se odvíjejí nejen od dovedností pěstounů a podpory institucí, ale i od včasné a kontinuální intervence sociální práce. Ukázalo se, že děti přicházející do pěstounské péče často nesou břemeno minulých traumat, což může komplikovat proces navazování důvěry a stability v nové rodině. Respondenti se shodovali na tom, že klíčem k úspěšné adaptaci je trpělivost, porozumění a schopnost akceptovat specifické potřeby dítěte. Současně poukázali na význam dlouhodobé a důvěryhodné spolupráce se sociálním pracovníkem, který by měl fungovat nejen jako kontrolní orgán, ale především jako průvodce, poradce a podpora během celé doby trvání pěstounské péče.

Z hlediska praxe byla identifikována potřeba systematické přípravy pěstounů, rozvoje vztahově orientovaného přístupu v sociální práci a zajištění dostupnosti psychologické a supervizní podpory. Zvláštní důraz je kladen na kvalitu komunikace mezi sociálními pracovníky a pěstounskými rodinami, přičemž důvěra, respekt a otevřenost tvoří základ efektivní spolupráce.

Práce dále potvrdila, že proces adaptace je často provázen výzvami – například výskytem emoční nestability dítěte, krizových situací či komplikovaných vztahů s biologickou rodinou. Účinnou strategií zvládání těchto situací je nejen odborná podpora, ale i sdílení zkušeností mezi

pěstouny a aktivní zapojení celého okolí. Výsledky zároveň ukazují, že významným faktorem ovlivňujícím úspěšnost adaptace je přístup celého systému k prevenci selhání pěstounských umístění. Doporučuje se proto zavedení individualizovaných adaptačních plánů, pravidelných hodnotících schůzek a širší mezioborové spolupráce včetně škol, psychologů a neziskového sektoru.

Na základě zjištění lze formulovat několik praktických doporučení:

- Je třeba dále posilovat systém vzdělávání a podpory pěstounů již v předvýběrovém procesu.
- Doprovázející organizace by měly mít dostatečné kapacity k zajištění individuální a kontinuální podpory každé pěstounské rodiny.
- Sociální pracovníci by měli být vedeni k rozvoji vztahově orientovaného přístupu, který staví na důvěře a partnerství.

Závěrem lze říct, že kvalitní pěstounská péče ve spojení s efektivní sociální podporou představuje pro děti zasažené traumatem a nejistotou šanci na nový začátek. Práce poukázala na to, že když jsou všechny články tohoto procesu správně nastavené a propojené, může být pěstounská péče cestou k uzdravení, rozvoji a plnohodnotnému životu dítěte v bezpečném rodinném prostředí.

Jak bylo již v úvodu naznačeno, adaptace dítěte v pěstounské rodině není izolovaný proces, ale vyžaduje komplexní spolupráci mnoha aktérů. Pro budoucí výzkum by bylo vhodné věnovat pozornost dlouhodobým dopadům adaptace, například v souvislosti s přechodem dítěte do dospělosti, jeho schopností navazovat vztahy nebo udržet si stabilní životní styl. Zároveň by bylo přínosné zkoumat i zkušenosti biologických dětí pěstounů a jejich perspektivu v rámci procesu adaptace.

Z pohledu sociální práce je nutné i nadále posilovat mezioborovou spolupráci, investovat do vzdělávání pracovníků a podporovat vývoj metod, které zohlední individuální potřeby každého dítěte. Jen tak může být pěstounská péče skutečně smysluplnou a uzdravující alternativou pro děti, které přišly o možnost vyrůstat ve vlastní rodině.

Seznam použitých zdrojů

Bibliografie

AFFRONTI, Melissa, Barbara, RITTNER, Annette M. SEMANCHIN JONES, 19.2.2015. *Functional Adaptation to Foster Care: Foster Care Alumni Speak Out*. Journal of Public Child Welfare. Roč. 9 (č. 1), s. 1–21. ISSN 1554-8732.

ASHER, Lindsey R., ed., 2021. *Youth Transitioning from Foster Care: Background, Issues, and Directions*. New York: Nova Science Publishers. ISBN 978-1-53619-907-9.

BARVÍKOVÁ, Jana, 10.02.2015. *Faktory selhávání pěstounské péče v České republice v pozadí nedávných legislativních změn*. Fórum sociální politiky. Roč. 9 (č. 1.), s. 10–17. ISSN 1802-5854.

BOWLBY, John, 2010. *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-670-4.

CORBIN, Juliet, Anselm, STRAUSS, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert. ISBN: 80-85834-60-X.

FLICK, Uwe, 2014. *An Introduction to Qualitative Research* (5th ed.). London: SAGE. ISBN: 978-1-4462-0912-7.

GREESON, Johanna K. P., a, 2013. *Foster Youth and the Transition to Adulthood: Theoretical Basis for Natural Mentoring*. Child and Youth Services Review. Roč. 35 (č. 4). s. 693–699. ISSN 0190-7409.

GREESON, Johanna K. P., b, 2013. *Natural mentoring and the psychosocial outcomes among youth transitioning from foster care*. Children and Youth Services Review. Roč. 35 (č. 2). s. 32–40. ISSN 0190-7409.

HAMBRICK, Erin P., Shani, OPPENHEIM-WELLER, Amanda M., N'ZI, Heather N., TAUSSIG, 02.09.2016. *Mental health interventions for children in foster care: A systematic review*. Children and Youth Services Review, Roč. 70., s. 65-77. ISSN 0190-7409.

HAŠKOVÁ, Aneta, Tomáš, WALOSZEK, 28.2.2015. *Substitute Family Care in the Context of Social Policy of the Czech Republic*. Sociální práce. Roč. 14 (č. 5), s. 102-111. ISSN 1213-6204.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-485-4.

KARR-MORSE, Robin, 2013. *Zraněné dětství*. Triton. ISBN: 978-80-7387-642-5.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, Irena SOBOTKOVÁ, 2007. *Význam uspokojování psychických potřeb dětí v dětské péči*. *Pediatric pro praxi*. Roč. 1. s. 13–15. ISSN 1211-2125.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, 1992. *Psychický vývoj dětí v dětské péči*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. ISBN: 80-85529-01-7.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, 2003. *Problémy s utvářením identity v náhradních rodinách*. *Správní právo*. Roč. 36 (č. 5–6). s. 303–306. ISSN 0139-6005.

LANGMEIER, Josef, Dana, KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. Grada. ISBN: 978-80-247-1284-0.

LANGMEIER, Josef, Zdeněk, MATĚJČEK, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Karolinum. ISBN: 978-80-246-1983-5.

MACKOVÁ, Martina, 2014. *Sociální práce v rodině a náhradní rodinná péče*. Texty k sociální práci. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-375-8.

MAIN, Mary, Judith SOLOMON, 1990. *Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation*. In: GREENBERG, Mark T., Dante CICCHETTI a E. Mark CUMMINGS, eds. *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0-226-30689-3.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-304-8

MATĚJČEK, Zdeněk, 2007. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-504-2.

MATOUŠEK, Oldřich, 2013. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0310-7.

NEUMAN, Lawrence, Wiliam, 2014. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches* (7th ed.). Harlow: Pearson. ISBN: 978-1-292-02623-5.

OSGOOD, D. Wayne, FOSTER, E. Michael, FLANAGAN, Constance a RUTH, Gretchen R., 2005. *On Your Own Without a Net: The Transition to Adulthood for Vulnerable Populations*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0-226-63989-8.

PAZLAROVÁ, Hana, (ed.), 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

ŘEZÁČ, Karel, 2022. *Potencialita dětí v náhradní rodinné péči*. Západočeská univerzita: Fakulta filozofická. ISBN: 978-80-261-1073-6

ŘEZÁČ, Karel, 31.12.2016. *Dopady diskurzů sociální práce na doprovázející organizace pěstounské péče*. Sociální práce / Sociálna práca. Roč. 16 (č. 6), s. 86–96. ISSN 1213-6204.

SCHELBE, Lisa, 2019. *Some Type of Way: Aging Out of Foster Care*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-093777-6.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-313-0.

ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Internetové zdroje

AINSWORTH, Mary D. S., Margaret C. BLEHAR, Everett WATERS, Sally N. WALL. *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum Associates. Online. 1978. Dostupné z: <https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2021/01/Ainsworth-Patterns-of-Attachment.pdf>. [cit. 2024-10-12].

AMALTHEA, občanské sdružení. *Metodika přípravy k pěstounství*. Online. a, 2011. Dostupné z: https://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-11.pdf?utm_source=. [cit.2024-10-29].

AMALTHEA, občanské sdružení. *Příprava k pěstounství*. Pracovní kniha. Online. b, 2011. Dostupné z: <https://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-15.pdf>. [cit.2024-09-07].

BRAUN, Virginia, Victoria CLARKE. *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative Research in Psychology. Online. 2006. Roč. 3 (č. 2). s. 77–101. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/toc/uqrp20/3/2>. [cit.2025-01-15].

CENTRUM PĚSTOUNSKÝCH RODIN o.s. *Standardy kvality SPOD*. Online. 2025. Dostupné z: https://www.pestounskerodiny.cz/standardy-kvality.html?utm_source=. [cit. 2025-03-26].

JERIE, Lucie. *Postoje sociálních pracovníků ke zpracování historie dítěte v dlouhodobé pěstounské péči*. Diplomová práce. Brno, 2023. Online. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/jihy7/Postoje_socialnich_pracovniku_ke_zpracovani_historie_ditete_v_dlouhodobem_pestounske_peci_-_Jerie_Lucie.pdf?utm_source=. [cit.2025-02-23].

KŘÍŽKOVÁ, Marie. *Adaptace dítěte na pěstounskou rodinu pohledem profesionálních pěstounů*. Bakalářská práce. Zlín, 2020. Online. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/48610/k%C5%99%C3%AD%C5%BEkov%C3%A1_2020_dp.pdf?isAllowed=y&sequence=1&utm_source=. [cit.2024-09-20].

MALÁ, Zuzana. *Pěstounská rodina a pěstounská péče pohledem dospělých biologických dětí pěstounů*. Diplomová práce. Brno, 2009. Online. Dostupné z: [DP_Mala.pdf](#). [cit. 2024-08-26].

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Formy náhradní rodinné péče*. Online. 2019. Dostupné z: [Formy náhradní rodinné péče \(mpsv.cz\)](#). [cit. 2024-08-26].

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Standardy kvality péče o děti v dětských skupinách a zařízeních péče o dítě*. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/standardy-kvality-pece>. [cit. 2025-03-26].

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky pro mladé dospělé*. Online. 2025. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky-pro-mlade-dospele>. [cit.2024-09-18].

MUŽÍKOVÁ, Michaela. *Specifika práce s dětmi v pěstounské péči během výchovně vzdělávacího procesu na základní škole*. Diplomová práce. Praha, 2023. Online. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/182659/120447971.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [cit.2024-11-23].

POBUDOVÁ, Klára. *Vzdělávání pěstounů (Education of foster parents)*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2022. Online. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/172812/120415979.pdf?sequence=1&utm_source=. [cit.2024-09-20].

ROZUM A CIT, Z.S. *Děti v pěstounské péči*. Online. N.d., Dostupné z: <https://www.pestouni-rac.cz/stranka/deti-v-pp>. [cit. 2024-12-26].

SILVERMAN, David. *Doing qualitative research*. SAGE Publications, 2017. Online. Dostupné z: https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/2017_silverman_doing__qualitative_research__book.pdf. [cit. 2024-11-04].

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Pěstounská péče na přechodnou dobu*. Online. 2022. Dostupné z: Pěstounská péče na přechodnou dobu »Středisko náhradní rodinné péče (nahradnirodina.cz). [cit.2024-08-27].

ŠANCE DĚTEM. *Co je pěstounská péče?* Online. 2014. Dostupné z: https://sancedetem.cz/co-je-pestounska-pece?utm_source=. [cit.2024-10-03].

ŠTARHOVÁ, Tereza. *Pěstounská péče na přechodnou dobu z pohledu profesionálního pěstouna a jeho rodiny*. Diplomová práce. Praha, 2021. Online. Dostupné z: https://www.pvsps.cz/data/2021/07/07/14/starhova_tereza.pdf?utm_source=. [cit.2024-09-25].

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Online. 1999. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>. [cit.2024-10-26].

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Online. 2012. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit.2024-09-07].

Přílohy

— Příloha A – otázky pro rozhovor s pěstounkami

Souhlasíte se záznamem rozhovoru?

Kolik je Vám let a jak dlouho poskytujete pěstounskou péči?

Kolik dětí máte v pěstounské péči?

Kolik bylo dítěti, když k Vám přišlo do pěstounské péče?

Máte vlastní děti?

Jaký byl důvod k poskytování pěstounské péče? Jaké bylo Vaše očekávání?

Připravovali jste se nějak na pěstounskou péči, případně museli jste něco ve svém životě či rodině změnit?

Znáte původ dítěte, které k Vám přišlo? (odkud přichází, čím si prošlo)

Probíhá u Vás setkávání dítěte s biologickou rodinou?

Jak probíhalo přijetí/adaptace dítěte do rodiny?

Bylo něco, co vás v adaptaci zaskočilo? (pozitivně či negativně)

Co Vám pomohlo s navázáním vztahu s dítětem?

Jak podle vás děti vnímají přechod do pěstounských rodin?

Je něco, co byste při adaptaci a přebírání dítěte do pěstounské péče udělali jinak?

Co byste navrhovala, pro zlepšení adaptace dětí v pěstounských rodinách?

Příloha B – otázky pro rozhovor s mladými dospělými

Souhlasíte s nahráváním rozhovoru?

Kolik Vám je let?

V kolika letech jste vstoupila do pěstounské péče?

Kolik let jste byla v pěstounské péči?

Jste dnes v kontaktu se svou pěstounskou rodinou? Jaký máte vztah?

Jste dnes v kontaktu se svou biologickou rodinou? Jaký máte vztah?

Pamatujete si na život před pěstounskou péčí? Jaký byl?

Pamatujete se na svou adaptaci/přijetí do pěstounské rodiny a jak jste to vnímala, co jste prožívala?

Myslíte si, že na vaši tehdejší adaptaci měla vliv minulost?

Co byste udělala v adaptaci jinak?

Příloha C – otázky pro rozhovor s odborníky

Souhlasíte s nahráváním rozhovoru?

Kolik Vám je let a jak dlouho vykonáváte praxi v rámci náhradní rodinné péče?

Co předchází pěstounské péči ve smyslu spolupráce s pěstounskými rodiči?

Co předchází pěstounské péči ze strany dítěte, než je rodinou přijato?

Jak vnímáte nastavená pravidla pro přechod dítěte do pěstounské rodiny?

Myslíte si, že by se něco mělo v tomto procesu dělat jinak, aby přechod a následná adaptace byla pro dítě jednodušší?

Kolik máte aktuálně „na starosti“ pěstounských rodin?

Jak podle vás děti snášejí přechod do pěstounských rodin?

Co byste navrhovala pro zlepšení adaptace dětí v pěstounských rodinách?

